

d'r koeënwòòf

nummer 31 (2009)

Jaarboek van Heem en Natuur Voeren

Colofon

Heem en Natuur Voeren wil het streekeigene ten aanzien van natuur en cultuur bestuderen, bevorderen en beschermen. Heem en Natuur Voeren geeft het Voerens Blaedsje uit 4 maal per jaar, eveneens haar jaarboek "**D'r Koeënwòòf.**"

Lid kunt u **worden** door het overmaken van de contributie op bankrekeningnummer 745-3520340-85 (België). Vanuit het buitenland dient u op te geven de internationale bankcode van onze bank: KREDBEBB én ons IBAN-nummer: BE10 7353 5203 4004. Denk a.u.b. aan de juiste vermelding van uw naam, adres en de gekozen lidmaatschapsvorm.

De bijdragen per jaar zijn: individueel • 9,- / per gezin • 11,- / jongeren tot 16 jaar (ouders geen lid) • 5,-.

Secretariaat Heem en Natuur Voeren p/a Maurice Heusèrr, Crindaal 5,

3790 Sint-Martens-voeren

Tel 0032 (0)4 381 09 99, e-mail: jefmirakel@hotmail.com , bank: 745 -3520340 -85

Redactiecommissie

Miranda Bemelmans, Crindaal 5, 3790 Sint-Martens-Voeren, e-mail: bemel_heus@hotmail.com

Ellen De Beule, Veurs 34, 3790 Sint-Martens-Voeren, e-mail: ellen.debeule@phl.be

Hans Maurer, Schoppem 318, 3798 's-Gravenvoeren, e-mail: hfmaurer@scarlet.be

Jaak Nijssen, Veurzerveld 28a, 3790 Sint-Martens-Voeren, e-mail: info@net28a.eu

Elza Vandenabeele, Veurzerveld 28a, 3790 Sint-Martens-Voeren, e-mail: info@net28a.eu

Zaquilla van Loenen, Ketten 316, 3798 's-Gravenvoeren, e-mail: zaquilla.loenen@skynet.be

Verantwoordelijk uitgever: Mieke Nyssen, Dorpsstraat 34, 3792 Sint-Pieters-Voeren

Oude nummers: 5.00 euro, voor leden 2.00 euro

Exclusief verzendkosten

Kopij

Ons jaarboek neemt enkel origineel werk op.

Artikels liefst in WORD

Gesigioneerde artikels geven niet noodzakelijk de opinie van de redactie weer. De spelling van de auteurs wordt behouden om innovatie toe te laten. Wel dringen we aan op gebruik van de officiële Nederlandse spelling en de Limburgse Veldekespelling.

Auteurs staan de rechten op hun bijdragen af aan de uitgever. De uitgever staat het recht op overname zonder voorgaande formaliteiten af mits bronvermelding; bij overname gaat de aansprakelijkheid over op overnemers.

Inhoud

Voorwoord. <i>Mieke Nyssen</i>	3
Teuven en Remersdaal, twee nederzettingen op de dalflanken van een oude waterscheiding. <i>Wim Delien</i>	4
Pentekening. <i>Jan Aussems</i>	22
Schuilen. <i>Kees van den Bosch</i>	23
Pentekening. <i>Jan Aussems</i>	24
Ongevalskruis Teuven 1874. <i>Ferdi Heusschen</i>	25
Get vör fieël op zuvve veel d'r vaogel - Vogelsjot S'n Maeëte (Sint- Martensvoeren) 2008. <i>Jaak Nijssen</i>	26
Nog een in Voeren gesneuvelde Duitser, 12 september 1944. <i>Jaak Nijssen</i>	27
De werken in het Bovendorp, het Onderdorp. <i>Robert Brouwers</i>	28
Oos odste foto's. <i>Jaak Nijssen</i>	30
Sint-Pieters-Voeren in de eerste wereldoorlog. <i>Elza Vandenabeele</i>	33
De man van de vallei ... <i>Ellen De Beule</i>	37
Onze trafotorens. <i>Elza Vandenabeele</i>	40
De zegeningen tijdens Kerstnacht. <i>Jos Buijsen</i>	45
Stierf Sint-Hubertus in Voeren? <i>Robert Brouwers</i>	47
Over de opmars van de 113de CAVALRY Group (Mecz). <i>Jef Wetzels</i>	53

Steenboskapel, Foto Zaquilla van Loenen

Dag Mensen,

Op het moment dat ik dit voorwoord schrijf is het najaar: het fruit is rijp, de maïs wordt afgereden, de kroot wordt gesneden, een koude wind verwaait de bladeren en de jager ligt in het bos op de loer: er zijn te veel wilde varkens.

Als gij dit leest is het voorjaar: dat eerste lente zonneke, die groene, groene grassprietjes, prille blaadjes, bloemen, bijtjes; jaja blabla dat verhaal kent ge al...

Appels plukken, koeien melken, hazen strikken, noten rapen, de hond gaat dood (tja, dat is het leven), de ijsheiligen zijn om, waar komt het graan voor ons brood vandaan?

Al 10 000 jaar boeren die boeren; met hun blote handen, een schup, een paard, tractors, de nodige kinderen, hebben ze in al die jaren één groot kunstwerk gemaakt van graslanden, hagen, velden, autobanden, vakwerkboerderijen, ingepakte hooibalen.... (4 dimensionaal want met geur en alles erbij). Zij maken ons landschap, van hun hebben we onze gewoontes, onze kennis ("Vader wat is dat voor een insect?" "O dat is oongesiefer", "Vader wat is dat voor een plant?" "O dat is onkroet). Zij onderhouden ons landschap (hectaren en hectaren) en wij genieten ervan.

Staat ge er wel eens bij stil hoe weinig mensen er in onze samenleving hun BROOD nog verdienen met ons eten?

Natuurlijk, er zijn nog vele andere belangrijke dingen naast dat brood op de plank; de familie, een wandeling in de wind, gezond zijn, je albino konijn....

Ook zijn er veel mensen met een ware passie: Hun Moestuin, Motoren, Muziek, De Natuur, Ons Verleden ... En daar dient ons jaarboek nu voor; voor al die mensen met een passie voor heem en natuur: want die kunnen bij ons in het jaarboek hun ei kwijt, en voor de lezers is het nog interessant ook...

Mieke Nyssen
Voorzitster

Teuven en Remersdaal, twee nederzettingen op de dalflanken van een oude waterscheiding.

1) Inleiding

Wanneer je vanuit het grensdorp De Plank in de richting van Aubel gaat, dan heb je even buiten de bebouwing van het dorp voorbij een aantal knotbomen een mooi panoramisch uitzicht op het Gulpdal. In de verte zien we de ranke toren van de neogotische Sint Pieterskerk van Teuven. We zien de kerk in een mooi contrast met de bossen op de steile oost helling. Deze beboste helling vormt weer de waterscheiding tussen het Gulpdal en het Geuldal.

De weg waarop we ons bevinden ligt op de waterscheidingskam tussen de valleien van de Veurs en de Voer (rechts) en de Gulp (links). Feitelijk staan we hier boven op het plateau van Margraten, dat hier zijn grootste hoogte bereikt. Hier lag ook de oude Romeinse weg van Maastricht naar Trier.

De huidige dorpen Teuven en Remersdaal behoren nu tot de fusiegemeente Voeren. Voor 1977 was elk dorp een afzonderlijke gemeente.

Hoewel Teuven en Remersdaal ieder hun eigen verhaal en geschiedenis hebben zijn er toch veel overeenkomsten. Beide plaatsen zijn gelegen in het dal van het riviertje de Gulp, met zijn vele bronnen en zijstroompjes, ze behoorden als enige Voerdorpen tot het voormalige graafschap en latere hertogdom Limburg en ze hebben beide een neogotische kerk die in dezelfde periode is gebouwd tussen 1870 en 1880.

Teuven en Remersdaal zijn agrarische dorpen die zich hebben ontwikkeld vanuit een middeleeuws landbouwdomein met als kern een exploitatiecentrum (centrale hoeve).

In Teuven verwijst de oude plaatsnaam "Gen Hoes" in de Gievelderstraat naar de burcht woning van de Heer van Teuven, hierbij kan ook de centrale hof hebben

gelegen, omdat er op die plaats voorheen een aanzienlijke boeren hof lag.¹

Het grote U vormige hoevecomplex in de Hoofstraat komt hiervoor ook in aanmerking. Het huidige kasteel van Teuven heeft men daar dan op een later tijdstip (14^e eeuw?) naar toe verplaatst.

In Nurop lag ook nog een exploitatiecentrum van een domein, omdat hier de Laatbank gevestigd was.² De genoemde Laatbank was een rechtbank voor grondgeschillen tussen de eigenaar, het Onze Lieve Vrouwekapittel in Aken, en de gebruikers "de Laten".

In Remersdaal waren de kasteelhoeve van het vrijgoed Obsinnich en de nu nog bestaande Clermontshof het exploitatiecentrum van een domein. Dit laatste was een leengoed van de Heer van Valkenburg.

Om de domeingoederen te beschermen tegen vreemde indringers werden er in de middeleeuwen sterktes gebouwd vaak op een motte, een heuvel van kleiaarde met daarop een vluchtburcht en een gracht eromheen. Een dergelijke burcht vormt vaak de kern van de kastelen zoals we die nu nog kennen.

Remersdaal en Teuven hadden maar liefst vier kastelen, waarvan er nog twee zijn overgebleven.

Zowel de kerk van Teuven alsook die van Remersdaal is een markeringspunt in het landschap. De huidige kerkgebouwen staan niet op zichzelf, ze hebben voorgangers gehad die zogoed als zeker ver teruggaan in de tijd. We zullen er in een beknopt historisch kader aandacht aan schenken. Ook de kerkinterieurs komen aan bod zodat deze verborgen schatten van de neogotiek weer de aandacht krijgen die ze verdienen.

In het landschap van de oostelijke Voerdorpen zoals we dat nu kennen, is het akkerland geleidelijk veranderd in weiland

met veeteelt als belangrijkste peiler van het boerenbedrijf. Deze zogenaamde vergroening van het landschap werd voor het eerst zichtbaar in Remersdaal vanaf de 16^e en 17^e eeuw in navolging van het land van Herve. In Teuven is dit proces wat later op gang gekomen. In de voormalige vakwerkhoeve op Dorpstraat nummer 6, herinnert de dichtgemetselde poort van de koeienstal nog aan de functie van de voormalige graanschuur.

Het landschap sluit dus naadloos aan op dat van het land van Herve met verspreid liggende hoeven, grasland, meidoornhagen, houtwallen en drinkpoelen.

2) Historisch kader van de twee kerken.

In de middeleeuwen zijn de meeste kerken gesticht als eigen kerk bij een domein, aanvankelijk waren de stichters frankische grootgrondbezitters in samenwerking met een abdij, later werd deze rol overgenomen door de adel.

Teuven werd waarschijnlijk al vroeg vermeld in een akte van de merovingische abdij Stavelot-Malmedy. Deze akte uit de 13^e eeuw zou een kopie zijn van een oudere akte uit het jaar 720.**3** De betekenis van de middeleeuwse naam Tofino en Tofinum is onzeker, maar een relatie met het latijnse woord tofus (tufsteen) is denkbaar.**4** In Teuven werd in de onderste groefjes aan de bosrand Gulpense kalksteen ontgonnen, dat vroeger ook wel tufkrijt werd genoemd.**5** Dit krijt werd o.a. gebruikt voor het maken van kalkmortel. De Romeinen maakten destijds al gebruik van groeves aan de oppervlakte. Ze gebruikten ook Kunrader kalksteen die we ook in het Gulpdal en in het Geuldal aantreffen.**6**

De kerk van Teuven wordt pas in de dertiende eeuw vermeld en maakte deel uit

van de bezittingen van de Hertog van Limburg, daarvoor behoorde zij waarschijnlijk tot het domein van de graven van Luxemburg. Deze graven die verwant waren aan Karel de Grote beschikten nog over oude rechten in deze omgeving. In 1040 wordt Frederik van Luxemburg ook graaf van de Lohegouw / Luygouw genoemd en in 1083 schenkt Graaf Koenraad van Luxemburg de kerk van 's-Gravenvoeren en haar onderhorigheden aan het Benedictijnen klooster in de stad Luxemburg.**7**

Toch zijn er aanwijzingen dat de kerk van Teuven al voor het jaar 1000 is gesticht. De toewijding van de kerk aan Sint Pieter, voor het eerst in 1613 vermeld, heeft in de Maasstreek oude papieren. Ook het gegeven dat Teuven de moederkerk was van een aantal plaatsen in het Gulp- en Geuldal met bij de kerk een gerechtsplaats, waar de inwoners aan de kaak werden gesteld, "op gen kaks", bevestigt het vermoeden van een vroege kerkstichting.**8**

In Remersdaal verwijst de plaatsnaam naar een frankische grootgrondbezitter.

Dit zijdal van het Gulpdal behoorde eertijds toe aan ene Raginaberht.**9**

In de tiende eeuw is de heerlijkheid Remersdaal zo goed als zeker in bezit van de Lotharingse graaf Immo. Deze graaf die zijn burcht had in Chèvremont bij Luik had veel bezittingen in de Luygouw, waartoe de huidige Voerstreek behoorde, en in de Maasgouw.

Door een grondruil in 966 tussen graaf Immo en het Onze Lieve Vrouwekapittel in Aken komen de bezittingen in de Luijgouw, waaronder vermoedelijk ook Remersdaal, in handen van het Akense kapittel, dat kort voor 800 door Karel de Grote als abdij werd gesticht.**10**

Onder Teuven in het Gulpdal vestigde het

kapittel van Onze Lieve Vrouw een centrale hof voor de pas verworven domeinen. Hier was ook de Laathof gevestigd. Rondom deze Laathof ontwikkelde zich een nieuwe nederzetting **Nurop** dat “ **nieuw dorp** “ betekent. De naam is waarschijnlijk ontstaan uit een variant van Neudorf en of Niedorp.¹¹ Het vestigen van zo'n laathof was voor veel onvrije horige mannen een mogelijkheid om vrij man te worden. Aanvankelijk werd zo'n hof uitgebaat door de familia van het Kapittel. Dit waren het convent met aan het hoofd de Kapitteldeken, de Proost, de lekebroeders en de dienstmannen. Door het latenstelsel kon het Kapittel de boeren grond aanbieden tegen halfwinning. Het Kapittel ontving dan als eigenaar van de grond de helft van de opbrengst van de gewassen, de andere helft was voor de boer. Op die manier was het voor veel boeren aantrekkelijk om mee te werken aan ontginningsprojecten van Kloosters en Kapittels en zo ontstond er geleidelijk een vrije boerenstand.

Het kapittel had kennelijk maar een gedeelte van de heerlijkheid Remersdaal. In de dertiende eeuw waren de heren van Remersdaal uit het geslacht Scavedries waarschijnlijk de plaatselijke voogden van dit kapittel. Maar ook de Heer van Valkenburg had oude heerlijkheidsrechten in Remersdaal, welke waarschijnlijk afkomstig waren van Thiebald van Voeren, de eerst gekende Heer van Valkenburg (midden elfde eeuw).¹²

Het dubbelpatronaat van de kerk van Remersdaal verwijst mogelijk ook hier naar een vroege kerkstichting. De in Frankrijk vereerde merovingische heilige Geneviève zal de beschermheilige zijn geweest van het eerste kerkje. In de twaalfde of dertiende eeuw zal er een nieuwe kerk zijn gebouwd die aan aartsbisschop Heribert werd toevertrouwd.

3) De neogotische Sint Pieterskerk van Teuven.

De Teuvenaars bouwden hun kerk op de dalrug tussen twee zijstroompjes van de Gulp. De huidige kerk heeft tenminste twee voorgangers gehad met het grondplan van een basiliek. Zo'n kerk is driebeukig met een hoog middenschip en twee lager ingeplante zijbeuken. De in 1613 vermelde kerk zal een gotische kerk zijn geweest. De in 1822 heropgebouwde kerk is waarschijnlijk naar het gebruik van die tijd een neoclassicistische gebouw geweest, zoals nu nog te zien is in Sint- Martensvoeren en 's-Gravenvoeren. De gotische kerk van Teuven zal veel gelijkenis hebben getoond met de nog bestaande breukstenen kerk van Weerst, met ook een Sint Pieterskerk, die al in de elfde eeuw wordt vermeld als dochterkerk van 's Gravenvoeren.

De huidige neogotische kerk is gebouwd naar een ontwerp van architect H. Plénus nadat de oude kerk in 1870 door brand werd verwoest.

De destijds nog jonge kapelaan Erkens schrijft hierover het volgende: “ De oude kerk brandde af in een nacht van het veertig uur gebed met kersmis, volgens de meening dat de koord van een luiklokje achter het hoogaltaar vuur had gevat uit het wierooksvat, dat de koorknapen van achter dat altaar hanteerden, dus ook terugplaatsten na den dienst. Zij lag quasi in asch als de nachtdouaniers alarm gaven “. ¹³

De driebeukige kerk met ranke westtoren heeft een strakke en sobere vormgeving en is geïnspireerd op de Rijnlandse gotiek. Haar ligging bovenop de verhoogde dalrug versterkt de ranke naar de hemel gerichte vormen van de toren, het hoge middenschip en de lange spitsboogvensters in het koor. De kerk krijgt daarmee een dominerende plaats in het landschap.

De Kerk van Teuven op de verhoogde dalrug. Foto Maarten Delien

De plaatselijke kasteelheren hebben hier een belangrijke rol gespeeld bij het tot stand komen van de twee kerken. In Teuven was dit de familie Coenegracht en in Remersdaal was dit de familie von Fürstenberg van het kasteel Obsinnich.

Architectuur: De Teuvense kerk ligt in de lengte van de oude kerk en is met toren, kerkschip en koor 40 meter lang en 12 meter breed, het middenschip

De neogotiek vindt haar wortels in de romantische stroming die in de achttiende eeuw in Engeland ontstaat en overwaait naar het vaste land van noordwest Europa. Ze is gestoeld op een herwaardering van de middeleeuwse bouwkunst.

In België zien we vroege voorbeelden van deze bouwstijl vanaf 1821 in de omgeving van Verviers. Ook in het noordoosten van de provincie Luik was er al vroeg belangstelling voor de neogotiek. Met name in het Duitstalige deel van de provincie liet men zich inspireren door het afbouwen van de Dom in Keulen.

Victor Statz die hierbij als architect betrokken was, bouwde ook de monumentale Sint Jozefkerk in Eupen en de indrukwekkende klokkentoren van de Onze Lieve Vrouwhemelvaartskerk in Kelmis.¹⁴ De neogotiek als bouwstijl was dus al vroeg doorgedrongen tot de omgeving van de oostelijke Voerdorpen Teuven en Remersdaal.

heeft vijf traveeën en daarop aansluitend een even hoog priesterkoor van twee traveeën met een driezijdige sluiting.

De toren is gedeeltelijk in de westgevel ingebouwd en heeft vier geledingen onder een ingesnoerde naaldspits en is evenals het dak van het kerkschip en de zijbeuken met leisteen bedekt. Ze is voorzien van overhoeks geplaatste steunberen met aan de noord- en zuidzijde een polyonaal traptorentje.

Het gebouw is opgetrokken in baksteenmetselwerk, gecombineerd met hardsteen voor de plint, lijsten, deur- en vensteromlijstingen en afdekstenen op de steunberen.¹⁵ Waarschijnlijk zijn de bakstenen die nodig waren voor de bouw van de kerk afkomstig van een leemberg die aan de overkant van de dorpstraat bezuiden de kerk lag. Hier lag destijds de steenbakkerij met steenoven van Harry Kevers.¹⁶

Het interieur van de kerk is zeer bijzonder omdat het gehele kerkinterieur met inbegrip van de **wandschilderingen** nog authentiek is. De decoraties en wandschilderingen van het bepleisterde interieur zijn in 1902 door de schildersdecorateurs Scheen & Zoon uit Roermond in neogotische stijl aangebracht. Uit hetzelfde atelier is ook de geschilderde kruisweg afkomstig. Heel mooi zijn de geschilderde bloemmotieven tegen het plafond van de kruisribgewelven alsook de medaillons van de profeten uit het oude testament die in het middenschip boven de arcades twee aan twee staan afgebeeld. Ze verwijzen naar de komst van Christus. Achter in de kerk aan weerszijden van het orgel op het doksaal zijn er de afbeeldingen van Sint Cecilia de patrones van de kerkmuziek en van David.

De **gebrandschilderde vensters** werden in 1885 vervaardigd door de befaamde glazeniers familie Nicolas en Zonen uit Roermond. Ze vallen op door hun warme kleuren. De drie glasramen in het koor tonen o.a. de wapenschilden van de familie Coenegracht. De glasramen in de zijbeuken zijn geschonken door pastoor W. Walpot en door parochianen en tonen in het rozet telkens een heilige.¹⁷ Bijzonder zijn hier de afbeeldingen van Wilhelmus, die de naamheilige was van pastoor Walpot, en van de heilige Leopold, mogelijk een vingerwijzing naar het toen nog jonge Belgische koningshuis. De vensters zijn kleurrijk en tot in detail mooi bewerkt.

Veel van het **kerkmeubilair** is gemaakt in het atelier van de firma Ramakers uit Geleen. Bijzonder is het retabel op het hoofdaltaar met daarin neogotische beelden in gepolychromeerde eik van St. Hubertus, St. Lambertus, St. Lucia en St. Paulus.

De verering van de H. Lucia is vermoedelijk ontleend aan de priorij van Sinnich als

dochterstichting van Rolduc. De crypte in Rolduc werd op 13 dec. 1108 door Otbert, bisschop van Luik, geconsacreerd op het feest van de H. Lucia. De abdij beschikte over relikwieën van St. Lucia die er vanaf het begin op bijzondere wijze zijn vereerd.¹⁸ In de zijbeuken staat een altaar met een beeld van O.L.Vr. van Lourdes en van Sint Petrus de patroonheilige van de kerk.

Ook bijzonder is het houtsnijwerk van de herenbank met deurtje, links voor in de kerk, van de familie Coenegracht.

In de vloer van het priesterkoor, op de plaats waar vroeger de godslamp hing, is een **marmeren legfiguur** aangebracht. Het is een geometrische figuur met in het midden een stervorm van elkaar afwisselende zwarte granieten en witmarmeren langgerekte ruiten, deze figuur wordt naar buiten toe opgevuld met vierkanten van rode en okerkleurige marmer. De langgerekte ruiten zijn optisch te verdelen in twee driehoeken. Deze driehoeken staan weer symbool voor het mysterie van de Heilige Drie Eenheid. Een soortgelijke figuur is ook te vinden in de vloer van het priesterkoor van de kerk van de stad Herve. Het marmer is afkomstig van Belgische steengroeven. De inspiratie voor deze vloeren heeft men waarschijnlijk opgedaan in Italië, waar men al sinds de middeleeuwen in vloeren van kerken en kloosters afbeeldingen en figuren in veelkleurig marmer toepaste.

4) Oude hoeven, molens en kastelen.

Even ten westen van de kerk ligt **hoeve**

“Mostert“: hoewel de boer nog wel eens voorbijgangers treft die om mosterd vragen heeft de benaming met dat kruidige goede niets van doen. Waarschijnlijk is het eerste deel van de naam ontstaan uit het middelnederlandse woord Mose “modder“, Most-aart “plaats waar het modderig, drassig“ is, en die gegevens stroken met de

landschappelijke situatie van de hoeve, gelegen op de dalrug in het verlengde van de kerk tussen twee zijstroompjes van de Gulp.¹⁹ De in oorsprong U-vormige hoeve moet een van de grotere uitbatingen van Teuven zijn geweest, het woonhuis, een breedhuis van het dubbelhuistype heeft nog de uitstraling van een voorname boerenhof. Ze ligt ongeveer op dezelfde hoogte als de Kloosterhof, op de tweede ontginningslijn van Teuven. In het verleden was er een verbindingsweg door het bronnenrijke dal tussen beide hoeven, en in de negentiende eeuw waren de twee hoeven in bezit van ene A. Collet uit Verviers. Het is niet ondenkbaar, dat ook hoeve Mostert behoort heeft tot het domein van de abdij van Sinnich. In zijn huidige functie is de Mosterthoeve een mooi melkveebedrijf met enige gedenkschriften boven de ingang van de stallen die verwijzen naar melkvee dat wel meer dan 100.000 liter melk heeft voortgebracht. Daarnaast beschikt het bedrijf over drie dienstgebouwen op het terrein waar gasten kunnen verblijven voor een vakantie of voor een weekend.

Ten noorden van de kerk ligt de Hoofstraat, genoemd naar het kasteeldomein dat men via een oprijlaantje kan bereiken en dat ons tot aan de zeventiende eeuwse toegangspoort van de U-vormige kasteelhoeve brengt. Links ligt het voormalige kasteel van de feodale heren van Teuven. Het wordt ook wel **hof de Draeck** genoemd, naar de gelijknamige uit Antwerpen afkomstige familie, die dit kasteel in de huidige vorm omstreeks het midden van de zeventiende eeuw liet bouwen. Het is een U-vormig gebouw in Maasstijl met dichtgemetselde kloosterkozijnen in kalksteen zoals in de zijgevel nog is te zien, ook de kalkstenen hoekkettingen, de gevels in baksteen en de hoge zadeldaken zijn kenmerkend voor die stijl.²⁰ Hoeve en

kasteel liggen met de open zijde naar elkaar toe, hierdoor was het geheel afgebakend en af te schermen tegen ongenode gasten. In de verbindingsvleugel van het kasteel zitten nog kloosterkozijnen in een houten raamwerk.

Het meest oorspronkelijk is de hoektoren met in de onderbouw nog breuksteen van een ouder gebouw. Tegen de toren een marmeren gevelsteen met de wapenschilden van de familie de Draeck. Sinds 1985 is de Vlaamse Gemeenschap eigenaar van het kasteel, waar nu een hotel restaurant in is gevestigd.

Verderop aan Gievelderstraat nr. 9 ligt het molenaarshuis van Etienne Nibus-Aroz uit 1892, deze **voormalige watermolen van Teuven** was een van de twaalf watermolens die werden aangedreven op de stroming van de Gulp.²¹ Het molenaarshuis vormt, samen met de voormalige paardenstal, waar nu Herberg Moeder de Gans in is gevestigd, een toonbeeld van de baksteenarchitectuur aan het einde van de negentiende eeuw.

Vanuit het stroomdal van de Gulp klimt de Gievelderstraat omhoog tot aan het dorpspleintje van Teuven. Dit pleintje ontstond pas in 1840 toen Teuven een nieuw **gemeentehuis** bouwde, dat tevens dienst deed als dorpsschool en kapelanie.²² De naastgelegen **dorpsschool** in neo classisistische stijl is van 1870.

Aan de overkant ligt de voormalige **vakwerkboerderij** van de familie Houben, thans Herberg Moeder de Gans, woonhuis en schuur staan al ingetekend op de Ferrariskaart die tussen 1771 en 1777 door deze Oostenrijkse landmeter is vervaardigd. De inplanting van de L-vormige hoeve getuigt ook van een hoge ouderdom. Zo staat het woonhuis met de nok van het dak loodrecht op de straat, kijkt de voorgevel van het woonhuis uit op het erf en ligt de schuur met voormalige inrijpoort evenwijdig

aan de straat.²³ We staan hier op de eerste ontginningslijn in de kom van Teuven met aan de dalzijde van de hoeve grasland voor het vee tot aan de Gulp. De westhelling zal geleidelijk zijn ontgonnen en was bestemd voor akkerbouw. In het huidige landschap zien we nog elementen van het oorspronkelijke graftenlandschap. Het vakwerk van woonhuis en schuur heeft nog veel oorspronkelijke elementen.

5) Sinnich, een oude Romeinse nederzetting.

Hoewel de naam Teuven ontegenzeggelijk van hoge ouderdom is en vanouds gebruikt werd om de plaats van de kerk, de parochie en de heerlijkheid aan te wijzen, zo bestaat er over

de naam Sinnich meer duidelijkheid.

“**Sinneche**“, zo staat het vermeld in een schenkingsakte uit 1144. In dat jaar schenkt Eppo van Ludesheim zijn domeingoederen in die plaats, aan de abdij van Rolduc. De plaatsnaam verwijst naar de Gallo-Romeinse persoonsnaam Sinnius. Oorspronkelijk kan de plaats zijn aangeduid als “Sinniacum“ in de betekenis van:

“nederzetting toebehorend aan Sinnius“.²⁴ Sinnich is in de loop van de tijd vooral bekend geworden door de vestiging van de priorij voor dames van adel, uit het hertogdom Limburg en het graafschap Dalhem. Voor de oprichting van de priorij had de bisschop van Luik in 1243 zijn goedkeuring gegeven nadat de kloosterkerk van het nonnenklooster in

Vergezicht op de abdij van Sinnich. Foto Maarten Deliën

Rolduc, tot driemaal toe was afgebrand.**25** Aan de stichting van het klooster in Sinnich was een lange geschiedenis voorafgegaan. Al sinds de begintijd van de abdij Rolduc bevond zich nabij de abdij een kloostertje van lekezusters, zij verzorgden veel van de huishoudelijke bezigheden voor de mannelijke kloosterlingen. Naast dit kloostertje ontstond ook al vroeg een convent van beschouwende aan Maria toegewijde kanunnikessen. In 1125 begon men met de bouw van een nieuw klooster nabij de bron "Frouwensief" een naam die de aan Maria toegewijde koorzusters zullen hebben bedacht. Maar de plannen bleven onuitgevoerd omdat de kloosters niet ver genoeg uit elkaar lagen. Kerkelijke regels schreven voor dat de afstand tussen mannen- en vrouwenkloosters minstens een kilometer moest zijn. En zo wordt het vrouwenklooster in 1126 uiteindelijk verplaatst naar het kerkhof van de parochiekerk van Kerkrade. Maar nadat dit convent in 1141 was verplaatst naar de priorij Mariëntal, begon men weer koorzusters in Rolduc toe te laten. Dit gebeurde waarschijnlijk op verzoek van de Limburgse hertogsfamilie die voor haar leden een eigen plaats in het familie klooster wilde hebben. Hertogin Jutta alsook haar dochter Margaretha zijn daar als kanunnikes ingetreden.**26** Ook op cultureel gebied moet de abdij aantrekkingskracht hebben gehad. Er was een bloeiend schrijf atelier, en een van de kloosterlingen, Lambertus, trad op als kanselier van de hertog van Limburg.**27** Onder de uit Maastricht afkomstige abt Erpo 1141-1178 ging er ook van de kloosterschool wervingskracht uit naar jonge mannen uit adellijke families.**28 Heylas van Sinnich** wordt in 1147 vermeld als leerling van de kloosterschool.**29**

Maar in het begin van de dertiende eeuw waren er nauwelijks nog schenkingen, terwijl

de schulden bleven toenemen als gevolg van de hoge belastingheffing door de landsheren. In 1225 krijgt de abt pauselijke toestemming om het aantal kloosterzusters tot 30 te beperken, en in 1248 werd ook het aantal kanunniken teruggebracht tot 40.**30** Uiteindelijk werd er ook gekort op de prebenden, dit was het jaarlijks inkomen dat de kanunniken ontvingen voor hun levensonderhoud. Omdat de zusterconventen van Rolduc maar vooral dat van Scharn onder Amby bij Maastricht een nogal armoedig bestaan leidden, besluit abt Marsilius om de twee kloosters op te heffen, samen te voegen en over te brengen naar een nieuw te bouwen priorij in Sinnich, waar de abdij al bezittingen had. Ook wilde de abt af van het dubbelklooster, dat vanaf het ontstaan van de abdij een discussiepunt was geweest. Voor de vestiging van het nieuwe klooster had de abt in 1241 ook nog een landgoed in Sinnich gekocht van Godfried van Alsterode.**31** Voor haar inkomsten kreeg de priorij als uitzet mee, het vruchtgebruik van de goederen, die Adolf van Saffenberg in 1110 aan Rolduc had geschonken voor de zielerust van zijn vader. Deze bezittingen lagen in de parochies Riemst, Genk, Asch, Gellick en in het gehucht Briegden (Bredel). De goederen die Sinnich zelf verwierf zouden deel uit maken van het eigen kloosterbezit.**32**

De plaats van vestiging van het nieuwe klooster in het bronnenrijke en vruchtbare Gulpdal in Sinnich sloot aan bij de tijdgeest van eerdere kloosterstichtingen in de 12e eeuw.

De kloosterhervormingen onder de cisterciënsermonnik Bernardus hadden tot nieuwe inzichten geleid met betrekking tot de vestiging en de bouw van nieuwe abdijen. Werden voor het jaar 1000 de Benedictijnen kloosters vooral gevestigd in hoge onherbergzame gebieden met gebrek aan

water en goede hygiënische voorzieningen, zo zag Bernardus erop toe, dat de kloosters altijd in de nabijheid van een bron met goed drinkwater werden gevestigd, en in de omgeving van vruchtbare landbouw- en ontginningsgronden, alsook in de buurt van een beek, zodat een watermolen een deel van het zware werk uit handen kon nemen.**33** De vele kloosterbrouwerijen van de Cisterciënsers konden ontstaan dankzij deze

Beeld van Sint Bernardus van Clairvaux, hout polychroom 14^e eeuw, staf van verguld koper, Byzantijns, vermoedelijk 12^e eeuw. Abdij van Godsdal/Val.Dieu. Foto Maarten Deliën

beginselen.

Zowel de stichting van de cisterciënserabdij van Godsdal / Val Dieu, die omstreeks 1216 werd verplaatst van Hocht bij Lanaken naar de samenloop van de Bel en de Berwinne, als de vestiging van de priorij van Sinnich in

het Gulpdal, voldeden beide aan dat nieuwe ideaal.**34**

Met de ingebruikname van hun nieuwe klooster in Sinnich brachten de zusters ook de oude kloosternaam "Fons S. Marie" (vrouwen fontein) van hun convent uit Rolduc mee. Deze naam was ontleend aan de bron en de beek in de nabijheid van hun oude klooster "Frouwensief en Frowensipha". De symboliek van de naam verwijst naar de bron, het moederklooster, waar de dochter aan ontsproten was.**35**

De abt liet zich in het kapittel van Sinnich vertegenwoordigen door een van zijn kanunniken die de titel van prior droeg, vandaar de aanduiding priorij van Sinnich, maar in het dagelijks taalgebruik zal men toch op enig moment zijn gaan spreken over de abdij van Sinnich, en het moet gezegd worden, vele kloosteroversten waren abdissen.**36**

Van de oorspronkelijke kloostergebouwen zijn alleen de toren en restanten van het schip van de kloosterkerk behouden gebleven. Hoewel al in 1254 wordt besloten tot de bouw van een kerk duurt het toch nog tot 1297 voordat het bouwwerk klaar is en kan worden ingewijd. De eerder genoemde financiële moeilijkheden van de moederabdij zullen de bouw hebben vertraagd. De kloosterkerk werd ingewijd door de cisterciënser bisschop Thomas, ook de abdij van Val Dieu was bij die plechtigheid vertegenwoordigd.**37**

Omdat de abdij nu particulier eigendom is hebben we nog maar een beperkt zicht op de gebouwen. Tussen de huidige oprijlaan en de oude watermolen van Sinnich, die ook deel uit maakte van het kloosterdomein, hebben we een doorkijkje naar de romaanse kloosterkerk. Het is een bouwwerk in breuksteen. Bovenin de toren aan de zuid- en oostzijde zien we nog gekoppelde

De Romaanse toren van de 13^e eeuwse kloosterkerk van de priorij Sinnich.;Foto Maarten Deliën

rondboogvormige galmgaten in een verdiept rondboogvormig gevelvlak. De centrale westvleugel is gebouwd in de Luikse Lodewijk XVe stijl door de bekende Akense bouwmeester Johann Joseph Couven. Boven de ingang zien we nog een okerkleurig gebogen fronton met daarbinnen rococo ornamentiek rondom het wapenschild van abdis Anne Caroline van den Berg, en het jaartal 1754.**38** Vanaf de stichting van de priorij 1242/1243 tot aan haar opheffing in 1796 heeft de abt van Rolduc aan Sinnich een jaarlijks visitatiebezoek gebracht. Het was de enig overgebleven dochterstichting die tot het einde toe onder de vleugels van de moederabdij is gebleven.**39**

Even voorbij Sinnich in de bocht van de kruising ligt links het **kasteel van Obsinnich** dat evenals het kasteel van

Teuven aan het riviertje de Gulp ligt. Ook dit kasteel is gebouwd in een U-vorm. Zijn huidige aanblik kreeg het kasteel nadat het in 1880 door baron Clément de Furstenberg werd verbouwd. Uit die tijd stamt ook de karakteristieke ronde toren waarbij in de onderbouw nog breuksteen is verwerkt van een eerdere vesting uit de 15e eeuw.**40** De kern van het kasteel is zeer oud. Vermoedelijk in de 11e- maar vrijwel zeker in de 12e eeuw stond hier al een slottoren (donjon).**41** Het domein was een vrije heerlijkheid, het was dus niet leenplichtig aan andere heersers. Pas in de 17^e eeuw werden de heerlijkheden Obsinnich en Remersdaal door huwelijk met elkaar verenigd.

Het kerkje van "inferiori Sinnich" uit de twaalfde eeuw, dat in oude bronnen wordt vermeld, heeft misschien wel deel uitgemaakt van dit vrijgoed. De uit een

adellijke familie afkomstige **Heylas van Sinnich** die in 1147 wordt vermeld als leerling van de kloosterschool in Rolduc kunnen we zo goed als zeker plaatsen in de familie die de bezitters waren van dit vrijgoed met kasteel.**42**

Tot 1914 liep de weg over het kasteeldomein rechtstreeks door het Gulpdal naar Homburg en naar Hendrik Capelle, waar we de hoofdbron van de Gulp vinden. Nu loopt de weg naar Homburg en Remersdaal rechts onder de spoorwegbrug door. Een mooie route om naar Remersdaal te wandelen loopt langs de Middelhof richting Homburg om dan vervolgens bij het oorlogsmonumentje W.O.II rechtsaf te slaan. Voorbij de spoorwegbrug krijgt men links geleidelijk zicht op de 14 bogen van het 390 m. lange **spoorwegviaduct van de Montzenlijn**. Deze spoorweg, die van Tongeren naar Aken loopt, werd tijdens de eerste wereldoorlog door de Duitsers aangelegd. Ze diende ter vervanging van het traject van de ijzeren Rijn die vanwege de Nederlandse neutraliteit niet kon worden gebruikt.**43**

Vanaf het oorlogsmonumentje loopt men over een onverharde weg, die halverwege Neubau heet, tot aan een knooppunt van wegen waar je rechts via een slingerweg wordt beloond met een mooi uitzicht op het dal van de Beek en de neogotische St. Heribertuskerk van Remersdaal.

6) De neogotische

Sint Heribertuskerk van Remersdaal.

De kerk is tussen 1876 en 1879 gebouwd naar een ontwerp van architect L. Blandot uit Hoei. Het is een driebeukig basilicaal gebouw in **Engelse stijl** met een rechthoekig priesterkoor. Het kerkgebouw is veel speelser van vormgeving dan de Teuvense kerk. Ze is met haar spitsbogenstijl, haar lantaarnachtige

torens spits en de kruisvormige pinakels op de zijkapellen een echte tegenhanger.**44** Kennelijk heeft de familie von Fürstenberg, als medebouwheren, een kerk willen neerzetten met een eigen karakter en identiteit. Deze familie schonk ook de grond voor de bouw van de nieuwe kerk, welke niet meer op het oosten maar op het bestaande wegenplan werd georiënteerd.

Het oude kerkje lag even hoger op in het dorp aan de Born tegenover het voormalige kasteel van Remersdaal "het Hoes". Het moet een driebeukig kerkje zijn geweest met een voor de Maasstreek zo karakteristieke aan de westzijde gesloten toren.**45** Ze is waarschijnlijk met medewerking van het eerder genoemde Akense O.L.Vr. kapittel gesticht, maar veel van het kerkrecht (tiendheffing en begevingrecht) was in de 13^e eeuw in handen van de plaatselijke voogden, leden van de familie Scavedries.**46** Ik vermoed dat er in de 11^e eeuw al een kapel heeft gestaan die vanuit Teuven, mogelijk in samenhang met het kerkje van Sinnich, werd bediend. Deze eerste kapel zal aan Genovefa zijn toegewijd. En de adellijke familie van Voeren, die we in de 11^e eeuw zien als heer van Valkenburg zal rechten hebben gehad in deze kapel. Als leenmannen van Valkenburg zijn de heren van Remersdaal uit het geslacht Scavedries in hun rechten getreden. Zij hebben de kerk herbouwd, vermoedelijk eind 12^e of begin 13^e eeuw, en deze aan Aartsbisschop Heribert toegewijd. Ook zullen zij er een zelfstandige kerk van hebben gemaakt, los van Teuven. Hiertoe zullen zij een verzoek hebben ingediend bij de aartsdiaken van Luik, die besliste over de oprichting van nieuwe kerken. Daarvoor hadden zij de steun nodig van hun leenheer, de graaf van Valkenburg, hun landsheer de hertog van Limburg die tevens kerkheer van Teuven was, en van het Kapittel van Onze Lieve Vrouw in Aken die waarschijnlijk ook

rechten heeft gehad in de oude kapel van Remersdaal.

Aan het riddergeslacht Scavedries zou eigenlijk eens een aparte studie moeten worden gewijd. Dit geslacht had veel bezittingen en rechten in het oude graafschap en hertogdom Limburg. Er waren kennelijk ook al oude banden met de graven van Luxemburg, waar het graafschap Limburg weer uit is voortgekomen. Zij waren samen met de rivaliserende familie Mulrepas belangrijke vazallen van de hertog van Limburg.

De familie Scavedries zetelde in Lontzen.⁴⁷ In het oude kasteel van Lontzen woonde de provoost van het onder keizerlijke bescherming staande Onze Lieve Vrouwe Kapittel in Aken.⁴⁸

De familie Mulrepas had haar hoofdverblijf in Müllenbach in de heerlijkheid Ter Heyden bij 's Hertogenrade.⁴⁹

Architectuur.

Het kerkship heeft zes traveeën en een koor van twee rechte traveeën en een vlakke afsluiting. In de voorgevel aan de noordoostzijde staat een voor de helft ingebouwde toren van twee geledingen. De bovenste geleding met daarin de galmgaten is achtkantig en is op elke zijde voorzien van een puntgevel met daarboven een ingesnoerde naaldspits die met leien is bedekt. De achtkantige vorm staat in de bouwkunst symbool voor het wereldlijke in relatie tot de cirkel die symbool staat voor het Goddelijke. Het gebouw is opgetrokken in baksteen en heeft een hoge bakstenen plint. De muuropeningen, de puntgevels en de afdekkingen van de steunbeerversnijdingen alsook de gotische vensteromlijstingen zijn met hardsteen afgewerkt.

In het vlakke opgaande muurwerk van de

zijbeuken zijn twee nissen aangebracht met daarin de beelden van de patroonheiligen van de kerk. Wanneer men naar de kerk toe kijkt dan ziet men rechts de beeltenis van Sint Genovefa of Geneviève en links die van Sint Heribertus.

Heribertus werd omstreeks 970 geboren als zoon van graaf Hugo van Worms, hij was aartsbisschop van Keulen en hij was de vertrouweling en tevens staatsman, kanselier, van keizer Otto IIIe. Veel kerken, kloosters en hospitalen konden met zijn hulp worden gebouwd. Hij was een vroom en vrijgevig persoon. Zijn feestdag is op 16 maart en hij wordt door de boeren aangeropen om regen te verkrijgen.⁵⁰

Genovefa was een dochter van landbouwers die volgens de legende al op jonge leeftijd non werd. Ze werd de

*Beeld van de Paus en Martelaar Cornelius, boven de ingang van de Sint Heribertuskerk van Remersdaal.
Foto Maarten Delien*

beschermheilige van de stad Parijs omdat ze de stad op haar voorspraak zou hebben behoed voor een totale verwoesting door de Hunnen in 451. Omdat ze ook patrones is van schaapherders wordt ze vaak afgebeeld als herderin met scheperstaf en herderstasje.⁵¹ Boven het portaal is een beeldengalerij met vier heiligen waaronder de paus en martelaar **Cornelius**. Er is in de streek al een oude traditie rond deze heilige, die vanwege een toespeling op zijn naam "cornus", door de boeren in noordwest Europa werd gezien als beschermer van het hoornvee. Verder werd hij aangeroepen tegen vallende ziekte die vaak seskens of sessens werd genoemd. Cornelius was een van de meest populaire heiligen in Vlaanderen. Zijn verering werd vooral gestimuleerd vanuit de abdij Inde in Cornelimünster bij Aken, waar men ook beschikte over zijn relieken.⁵²

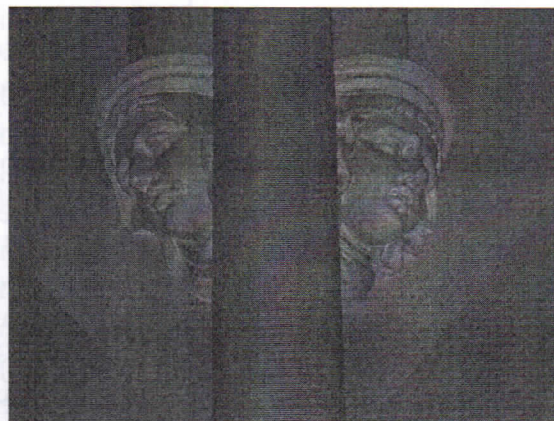

Engelenhoofd onder Kruisribgewelf, Sint Heribertuskerk Remersdaal. Foto Maarten Deliën

Het **interieur van de kerk** valt op door het mooie lijnenspel van de kruisribgewelven en **colonetten die steunen op engelenhoofdjes**.

Ook de zuilen met sierlijk bewerkt koolbladkapiteel en de zijbeuken, die zijn uitgewerkt als een reeksvan dwarskapellen voorzien van spitsboogvensters en gebrandschilderd

glas, geven de kerk een speelse aanblik, die zo kenmerkend is voor de **Engelse spitsbogenstijl**. Een blikvanger is ook het

Colonetten die steunen op engelenhoofdjes, Sint Heribertuskerk Remersdaal. Foto Maarten Deliën

grote spitsboogvenster met maaswerk en roosvenster van **gebrandschilderd glas** in de vlakke koorafsluiting. Het is een afbeelding van de aanbidding van het Kerstkind door de herders en de Drie Koningen, en de wapens van de familie von Fürstenberg en aanverwante familie, uit 1880.

Het oorspronkelijke **neogotisch kerkmeubilair** bestaat uit een retabel op het hoofdaltaar, van onbeschilderd eiken, met daarin de voorstelling van Christus en de Emmaüsgangers, Petrus en Paulus, twee Engelen en de Calvarie.

Uniek is ook de eiken lambrisering aan weerszijden van het koor uit 1876, met heiligenbeelden in nissen waaronder de patroonheiligen. Links in de lambrisering zitten venstertjes die vanuit "**de herrenkamer**" van de familie von Fürstenberg uitzicht boden op het priesterkoor.

Er is een zijaltaar in eik met een St. Jozefbeeld en een- met de beeltenis van Onze Lieve Vrouw. De doopvont is een

Gotisch venster met roosvenster in de vlakke koorafsluiting van de kerk van Remersdaal, afbeelding: de aanbidding van het kerstkind door de herders en de drie koningen. foto Maarten Deliën

marmere kuip met een deksel uit messing in trapeze vorm, ca. 1800. Het onlangs gerestaureerde orgel bevat nog elementen uit 1701 die waarschijnlijk afkomstig zijn van het orgel uit de voormalige kerk. (restaurateur: Henk van der Luit)⁵³

7) Conclusie en besluit

In dit artikel heb ik het accent gelegd op de middeleeuwse geschiedenis van de dorpen Teuven en Remersdaal. Aan de ene kant omdat dit mijn belangstelling heeft. Aan de andere kant, omdat ik er van overtuigd ben dat men de huidige situatie niet kan

begrijpen wanneer je dat niet in een historisch perspectief kunt plaatsen. De duiding van de oude toponiemen Sinnich, Teuven, Remersdaal en Nurop geeft al een beeld van de vroege nederzettingsgeschiedenis. Maar ieder die zich wel eens heeft beziggehouden met middeleeuwse geschiedenis weet dat het voelt als het leggen van een puzzel waarvan je tien stukjes hebt, en waarvan er vijftig ontbreken. Daarnaast zijn de meeste bronnen uit die tijd van kerkelijke oorsprong en dus ook gekleurd vanuit die optiek. Ook voor het schrijven van dit artikel is het

sprokkelwerk geweest. Met behulp van een aantal mensen heb ik getracht om de puzzelstukjes zo goed mogelijk neer te leggen. Een op sommige onderdelen uitgebreidere tekst is te vinden in mijn eindwerk van de cursus "Streekspecialist Voerstreek en omgeving" maart 2006. Voor de toegankelijkheid van de tekst heb ik de verantwoording van feitelijkheden en aannames zoveel mogelijk verwerkt in de eindnoten.

Mijn dank gaat uit naar Elza Vandenabeele en Jaak Nijssen die mij de liefde voor de streek hebben bijgebracht en bij wie ik altijd met mijn vragen terecht kan. Dank ook aan Dr. Paul Kempeneers, die mij geholpen heeft met het toponiemenonderzoek. Erkentelijk ben ik ook voor de publicaties van het Davidsfonds door Jean-Marie Aussems en Guido Sweron. Van hun gedegen werk heb ik dankbaar gebruik gemaakt.

Postuum wil ik dank zeggen aan Dr. P.C. Boeren, dank zij zijn publicaties kon ik de ontstaansgeschiedenis van de priorij van Sinnich reconstrueren. Van zijn inzichten heb ik al eerder gebruik gemaakt bij andere publicaties en ik beschouw hem dan ook als een van mijn leermeesters. De ontdekking van het adellijke geslacht van Sinnich sterkt mij in de overtuiging dat we hier met een oud domein en kasteel te maken hebben. De priorij van Sinnich werd op enig moment vereenzelvigd met de plaatsaanduiding. De beroemde cartograaf Christiaan Sgroten vermeldde in zijn Brusselse atlas in 1573 alleen het klooster "Sennich", over Teuven werd niet gerept.

Ik hoop dat deze publicatie voor anderen aanleiding is om erop te reageren, om eraan te schaven en waar nodig aan te vullen, alleen op die manier kan de geschiedschrijving verder komen.

Wim Deliën, Maastricht 27 sep. 2008

Bronnen: (Endnotes)

1 Nijssen J., mondelinge mededeling m.b.t. toponiemen onderzoek. "Gen Hoes" heeft in deze streek altijd betrekking op de versterkte woning van de Heer van het domein. Een ander ondersteunend element is dat kerk en burchtwoning in de regel dicht bij elkaar lagen, wat hier ook het geval is.

Deckers J. mondelijke mededeling m.b.t. vakwerkhoeve die voorheen op bovenvermelde plaats was gelegen in de Gievelderstraat. Nu staat daar het woonhuis van de familie Weerts.

2 Hasquin H. e.a.; Gemeenten van België, Geschiedkundig- en administratief-geografisch woordenboek; realisatie: la renaissance du livre 1981; deel 2, p. 1086.

3 Gysseling M., Toponymisch woordenboek van België, Nederland en Luxemburg, Noord Frankrijk en West Duitsland voor 1226, Deel II, met indices door dom. Floribertus Rommel OSB; Uitg. Belgisch Universitair centrum voor neerlandistiek 1960; p. 958 Teuven.

4 Dr. Paul Kempeneers en Victor Mennen werken aan een nieuw toponymisch woordenboek van België. In hun manuscript vermelden zij bij Teuven het volgende: "Het meest aannemelijk is een reconstructie uit Latijn (tofus, tufsteen)", zie ook de Vries 1962.

5 Vandenabeele Elza, schriftelijke mededeling.

6 Grooten Pierre, mondelinge mededeling.

7 Bouwen door de eeuwen heen; inventaris van het cultuurbezit in België; architectuur. Deel 14 n 2 Provincie Limburg, Arrondissement Tongeren, Kanton Voeren; Uitg. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap; Brepols Turnhout 1992; p. 158.

Sweron Guido en Aussems Jean-Marie; De Sint Lambertuskerk van 's-Gravenvoeren in haar rijke, historisch kader; Uitg. Davidsfonds Voeren 2004; p. 20.

8 Deliën Wim; De neogotische kerken in de oostelijke Voerdorpen in hun historisch kader en hun relatie tot Homburg en Beusdaal; Eindwerk van de cursus Streekspecialist Voerstreek en omgeving 2006; herziene versie sept. 2007; hoofdstuk 3, "de stichting van de kerk en het ontstaan van de parochie Teuven".

Heemkring Voeren en omstreken met medewerking van Deken Lemmens, 1991; De kerk van Teuven met bronvermeldingen, o.a. noot 4) Dubois Floribert; Notices historiques sur Teuven. Hier wordt de vraag opgeworpen of de in 1147 vermelde kapel in "inferiori Sinneche" de voorloper kan zijn geweest van de Teuvense kerk. Dit behoort zeker tot de mogelijkheden omdat Sinnich een oude nederzetting is. Maar ook Teuven wordt al vroeg vermeld in het cartularium nr. 7 van de abdij Stavelot-Malmedy, daarnaast is er bij Sinnich sprake van een kapel en niet van een ecclesia. Ook het toponiem "op gen kaks" dat verwijst naar een plaats waar recht werd gesproken bezuiden de Teuvense kerk alsook het gegeven dat de Teuvense kerk wordt gezien als de moederkerk van een aantal kerken in het Gulp- en Geuldal en het gegeven dat ook de parochie en de heerlijkheid de naam Teuven dragen, zijn toch wel aanwijzingen voor een vroege kerkstichting in Teuven. Alleen archeologisch onderzoek kan ons op dit punt verder brengen.

9 Gysseling M., p. 834, p. 1134 en 1135 m.b.t. taaldoubletten Remersdaal/Rembierval.

Ubachs P.J.H.; Handboek voor de geschiedenis van Limburg; Uitg. stichting Maaslandse monografieën, Verloren Hilversum 2000; p.121 de monnik

Stephelinus vermeld Remersdaal in het elfde eeuwse geschrift "De Miraculis Sancti Trudonis".

10 Hackeng R.; Het middeleeuwse grondbezit van het Sint-Servaaskapittel in Maastricht in de regio Maas-Rijn; Uitg. Regionaal historisch centrum Limburg 2006; p. 130 en 218.

11 Kempeneers P.; schriftelijke mededeling: "A. Boileau vermeldt dit (in Mededelingen 1951 p. 67 e.v. onder de titel levende plaatsnamen uit Overmaas). Als eerste naam tracht hij Nurop te verklaren, hij geeft geen oudere vormen dan Neurop en Nurop. Hij wijst de verklaring van Carnoy af die hierin hetzelfde woord ziet als Neropia, een bijriviertje van de Gete. Het is waarschijnlijk een variant van Neudorf, ontstaan uit nudorp "nieuw dorp". Fr. Debrabandere geeft een goede verklaring bij de naam Van Nierop. Dit komt uit de naam Niedorp. Dus: Nieuwdorp kan gemakkelijk evolueren (door uitstoting van d) tot Nurop".

12 Kastelen in Limburg (1000-1800) Burchten en Landhuizen; Uitg. Stichting Limburgse kastelen, Matrijs Utrecht 2005 p.380-81 m.b.t. "Genhoes" Oud-Valkenburg en Thibald van Voeren.

Sweron Guido, Syllabus Geschiedenis, cursus streekspecialist Voerstreek en omgeving, Provincie Limburg Opleiding en Training, aug. 2005; m.b.t. heerlijkheid Valkenburg en Thiebald van Voeren.

13 Schaduwarchief kerkfabriek Teuven onder beheer van Dhr. Armand Weerts. Brief van oud-pastoor (Elsloo-Meers) N. Erkens 1891?. Origineel in Provinciaal Archief Hasselt.

14 Cleven van J., Tyghem van F., Wilde de I., Hozee R. e.a.; Neogotiek in België; Uitg. Lannoo nv. Tiel 1994; p 15-60. Zie ook: Smits B. Syllabus cursus "Moeder Maas" Arcus college Heerlen 2002; Roermond

m.b.t. Pierre Cuypers p. 1-6.

15 Bouwen in Vlaanderen, deel 14, p. 160.

16 Deckers J., mondelinge mededeling.

17 Bouwen in Vlaanderen deel 14, p. 160.

Zie ook: Vandegehuchte C., Syllabus Cultuurhistorisch erfgoed en monumentenzorg, cursus streekspecialist Voerstreek en omgeving, Provincie Limburg Opleiding en Training 22 okt. 2005, p. 4-5.

18 Boeren P.C.; De abdij Rolduc, Godsdienstig en cultureel centrum van het hertogdom Limburg (1104-1804); Uitg. Ernest van Aelst Maastricht 1945; p. 20.

19 Kempeneers P., schriftelijke mededeling.

20 Vandegehuchte C.; Syllabus; p. 10-11.

21 Nijssen Jaak en Vandenaabeele Elza; Molenboekje Voerstreek en omliggende; Uitg. V.V.V. Voerstreek en Opbouwwerk Voeren in samenwerking met VTB-VAB Voerstreek en Gemeentelijke Culturele Raad Voeren, tweede, herbewerkte uitgave 1991 met geactualiseerd inlegblad aug. 2005; p. 15, het betreft hier 12 molens die terplekke of in de archieven zijn aangetroffen. Het is dus niet uitgesloten, dat er meer molens hebben bestaan, want op de veel kortere Voer lagen er wel 20.

22 Nijssen Jaak, mondelinge mededeling. Het dorpspleintje is na een moeizame ruilverkaveling tot stand gekomen, daarvoor moest men de Gievelderstraat en de weg naar Sinnich, Remersdaal en Homburg verleggen. Voorheen liep de Gievelderstraat bij de inrit van het huis van de familie Weerts rechtdoor en liep over de nu doodlopende gemeenteweg tussen Herberg Moeder de Gans en de Kings Head Inn langs de nog bestaande dorpsbron richting Kloosterhof en Sinnich.

23 Vandegehuchte C.; Syllabus; p. 14.

24 Gysseling M.; p.1103, Kempeneers P., "Het is een acum-naam bij de Gallo-Romeinse persoonsnaam Sinnius".

25 Boeren P.C. Rodensia, deel 3; p. 79 noot 107; zie ook Boeren P.C. Rolduc, Godsd. etc.; p. 66.

26 Boeren P.C.; Rolduc, Godsdienstig etc.; p. 32-33

27 Boeren P.C.; Rolduc, Godsdienstig etc.; p. 45, nadat hertog Hendrik III de abdij Rolduc in 1178 het begevingsrecht van de kerk van Baelen had geschonken, kreeg kanselier Lambertus er het pastoorsbeneficie.

28 Boeren P.C.; Rolduc, Godsdienstig etc.; p. 43

29 Boeren P.C.; Rodensia, Leven en denken in het oudste Rolduc, deel 3; Uitg. Ernest van Aelst, Maastricht – Vroenhoven 1944; p. 82, in dezelfde periode als Heylas van Sinnich verbleven daar ook de broers Arnoldus en Winricus van Anstel en Hubertus de Burnen. In 1136 en 1137 studeerde daar ook Gozewijn, zoon van bisschop Heribert van Utrecht. Het kwam in die tijd wel vaker voor dat edelen na gehuwd te zijn geweest alsnog een kerkelijk ambt aanvaardden. Zie ook bisschop Ansfried in de 10^e eeuw, zijn vrouw en dochter traden toe tot het familie klooster in Thorn.

30 Boeren P.C.; Rolduc, Godsdienstig etc.; p. 76.

31 Boeren P.C.; Rodensia, deel 3; p. 79

32 Boeren P.C.; Rodensia, Wanneer werden de Annales Rodenses geschreven?, deel 1; Uitg. E. van Aelst Maastricht – Vroenhoven 1941; p. 40-41.

33 Leroux-Dhuys Jean Francois, Cisterciënser abdijen, geschiedenis en architectuur; Nederlandstalige uitgave, Könemann Köln 1999; p. 46-47.

34 Stoks F. en Minke A.; Cisterciënserabdij Onze Lieve Vrouw van Val-Dieu; Uitg. Verlag Schnell & Steiner GMBH Regensburg, 1^e herziene Nederlandse druk 1999; p. 2-3.

35 Boeren P.C.; Rodensia, deel 3; p. 118-119.

- 36** Boeren P.C.; Rodensia deel 3; p. 99. In 1245 en 1274 fungeerde ene Theodoricus als Prior van Sinnich, mogelijk is hij ook de schrijver van de Annales Rodenses.
- 37** Boeren P.C.; Rodensia, deel 3; p. 47 noot 62.
- 38** Bauer Marcel, Hovens Frank, Kappler Anke e.a.; Op pad met bouwmeester Johann Joseph Couven; Uitg. Grenz Echo Verlag Eupen 2005; p. 256-57.
- 39** Boeren P.C.; Rolduc, Godsdienstig etc.; p. 99.
- 40** Bouwen in Vlaanderen, deel 14; p. 91.
- 41** Deliën W.A.M.: Deze aanname is gebaseerd op de vroege vermelding van het adellijk geslacht van Sinnich (1147). Omdat Heylas van Sinnich in dat jaar wordt vermeld als oblaat (toevertrouwd aan de kloosterschool) kunnen we stellen dat deze familie ten minste twee generaties gegoed was in Sinnich. Gegeven het feit dat Eppo van Ludesheim voor 1144 gegoed was in Sinnich en zijn goederen in dat jaar afstaat aan de abdij Rolduc, ligt het meer voor de hand om de familie van Sinnich te situeren in het allodium Obsinnich,, dan in "Sinnich" welke plaats al grotendeels was weggeschonken. Een versterkte woning in Obsinnich eind 11^e tot midden 12^e eeuw behoort dan zeker tot de mogelijkheden.
- 42** Deliën W.A.M.; zie noot 41.
- 43** Diriken P. in samenwerking met Nijssen J., Palmans R., Sweron G., Vandenabeele E.; Geogids Voeren; Uitg. Georeto Kortessem, vijfde druk; p.113.
- 44** Driesen W.; Neogotische bouwkunst in Limburg: van pittoreske spitsbogen naar een katholieke huisstijl; ons Heem jaargang 40; nr. 5; Herfstmaand; p.124-127.
- 45** Sweron G. en Aussems J. M.; De Sint Heribertuskerk van Remersdaal in haar rijke historische kader; Uitg. Davidsfonds Voeren 2006; p. 29. De hier afgebeelde plattegrondsvorm op de kaart van Popp. wekt de indruk van een driebeukig kerkje. Voor wat betreft de Maaslandse architectuur zie: Timmers J.J.M.; De kunst van het Maasland; Stichting Maaslandse Monografieën; Uitg. van Gorcum & Comp. n.v. Assen 1971; p. 155-164.
- 46** Klaps Luc; dorpskronieken. htm Teuven; <http://users.pandora.be/luc.klaps/dorpskronieken>; in Sweron G. Aussems J.M.; De Sint Heribertuskerk; p. 28-29.
- 47** Boeren P.C.; Rolduc, Godsdienstig etc.; p.85-86.
- 48** Hasquin H. e.a.; Gemeenten van België, deel 4; p. 2300.
- 49** Idem noot 47.
- 50** Wimmer Otto und Hartmann Melzer; Lexicon der Namen und Heiligen; Tirolia Verlag Innsbruck Wien 1984; p. 359-360.
- 51** Wimmer, Lexicon; p. 307.
- 52** Claes J., Claes A., Vinke K.; Geneesheiligen in de lage landen; Uitg. Davidsfonds Leuven 2005; p. 244-250.
- 53** Sweron G. Aussems J.M.; De Sint Heribertus kerk; p. 36-37.

aussems '90

Pentekening Jan Aussems '90

SCHUILEN.

Indien je niets met een bepaalde landstreek te maken wilt hebben en er niets over wilt weten. Als je niet buiten je grenzen wenst te kijken en zo min mogelijk aan het toeval over wilt laten, en wandelen maar een matige liefhebberij vindt - alleen porbaar tot die bezigheid bij mooi weer - doe dan vooral het volgende:

- zorg er voor eigenaar van een comfortabel huis te zijn, dat je, wat er moge gebeuren, weigert ooit van de hand te doen;
- waag je niet, samen met je wederhelft, aan grensoverschrijdende wandelpartijen; en, doe je dat toch,
- waak er voor terecht te komen in kleine dorpjes net even ten zuiden van het Nederlandse Zuid-Limburg, en
- ga nooit op deze wijze op pad als er ook maar iets van regen te verwachten valt, en doe je dat toch, neem dan een paraplu mee.

Want, vrienden, sla je al die goede raad in de wind, dan bestaat er een gereede kans dat jullie al kuierend door een schitterend stuk streek op een bepaald moment bij een dorpje door een bui regen worden overvallen en staan te schuilen onder een poort van een oud boerderijtje gelegen aan de dorpstraat. Je staart dan naar de lucht en praat wat met je gade en merkt plotsklaps dat je tegen een bord staat dat aan het hek van die poort is bevestigd. Op dat bord staat dan zoiets als 'Te koop', en in een dergelijk geval is er ook altijd wel ergens een telefoonnummer vermeld. Als je dan zo onnozel bent nog eens naar die binnenplaats te kijken, en omhoog

naar de poort en omlaag naar de oude stenen die de grond bedekken; vervolgens het jaartal boven de deur beziet, en er is ook nog bij stom toeval een papiertje en die pen - die altijd kwijt is - beschikbaar, dan zijn jullie verkocht: letterlijk en figuurlijk.

Het overkwam ons en het bleek uiteindelijk de beste regenbui te zijn geweest waar we ooit in terecht kwamen. Niet op zoek zijn en toch iets vinden dat heel erg de moeite waard blijkt te zijn, dat heeft wel wat. Emigreren en toch dicht bij de plaats wonen waar je tot dan naar volle tevredenheid verbleef, is ook heel aardig. En als dat alles zich dan afspeelt in een streek die zo apart en waardevol is wat natuur en bevolking en geschiedenis betreft als dat dal, ooit door Voer en Veurs uitgeslepen in een proces dat nooit zal stoppen, dan is er weinig reden tot klagen.

Doen we dan ook niet. Dus, lieve lezer van deze tekst: ga, als ge van buiten de Voerstreek afkomstig bent, gerust lopen door de heuvels en de dorpen hier. U zult daar geen spijt van krijgen. Doe dat vooral ook tijdens regenbuien. Maar vergeet dan niet uw regenscherm: het beschikbare aantal poortjes met daarachter klassieke juweeltjes van lokale bouwkunst is beperkt en zo'n beetje op en dat is dan weer goed voor bevordering van de rust ter plekke.

Niet erg, want voor dat laatste kwam u toch?

Kees van den Bosch
Sint-Martens-Voeren, 5 oktober 2008

Pentekenig Jan Aussems '98

Ongevalskruis Teuven 1874.

Dinsdag 14 augustus 1874, een zwarte dag voor de familie DENIS in Teuven. De familie DENIS afkomstig uit Beusdael-Sippenaeken, woont sinds enkele jaren in Teuven. Beide kinderen, Jacques Chrétien en Anne Marie Thérèse worden wel nog in Beusdael geboren. Vader Jean Walthère DENIS en moeder Anne Cathérine NOTEBORN, verliezen hun vrijgezelle, enige zoon na een tragisch ongeval op de 'Groenenweg' (KW 19) nu Kloosterhofstraat.

Jacques Chrétien Denis overlijdt volgens overlijdensakte nr. 13, om 10u 's ochtends op 24-jarige leeftijd doordat hij onder zijn met zand geladen kar terecht komt. Zijn overlijdensakte wordt opgesteld door de burgemeester van Teuven, Eugène H. COENEGRACHT en vervolgens door hem,

Walthère DENIS en Jacques' schoonbroer Simon Hubert AHN ondertekend.

Ter hoogte van het voorval, staat op de huidige Kloosterhofstraat een klein monumentje dat de dood van JC DENIS onder aandacht brengt. De tekst op het monument, opgesteld in het Duits, spreekt passerende wandelaars toe om even stil te staan bij het ongeval. Hier heet Jacques Jakob, Chrétien Christian, een teken dat achter het Zinnigerbos Duits de officiële taal was.

Het betonnen beeldwerk is de afgelopen jaren aan alle onderhoud ontsnapt en staat op het punt om van zijn sokkel te glijden. 's Zomers valt het niet op doordat bermkruiden en-grassen er overheersen.

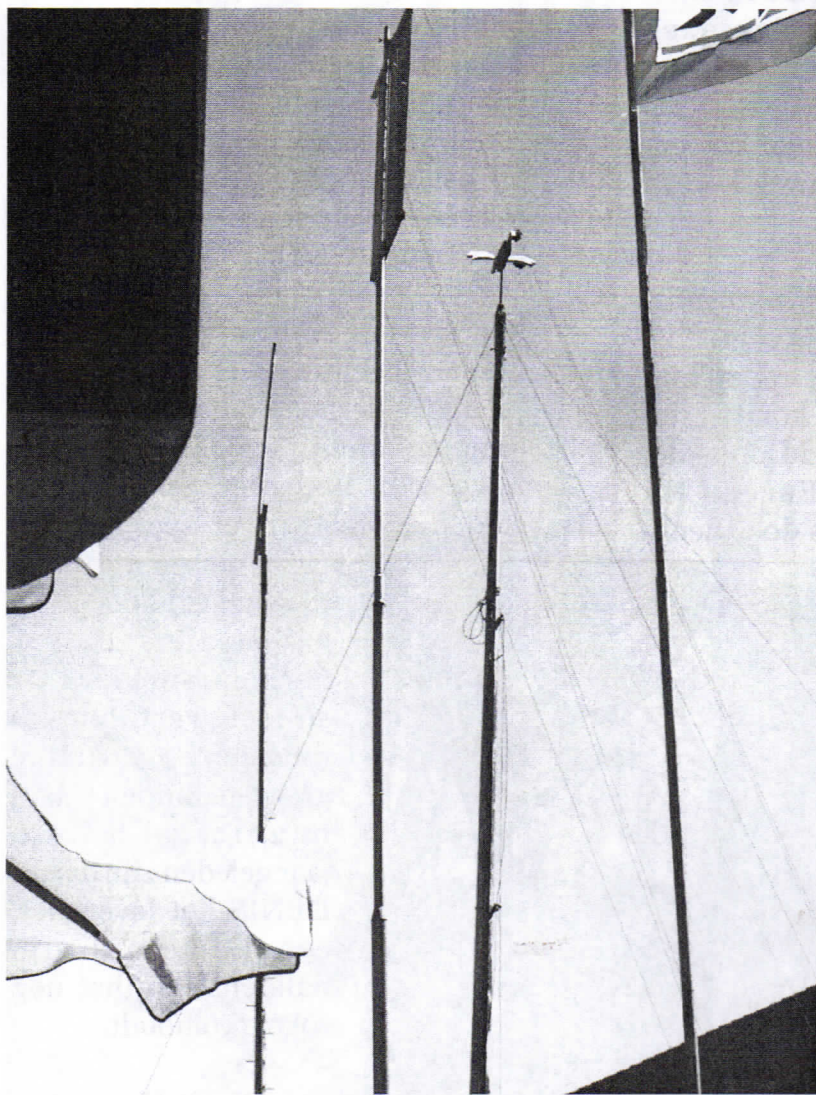
Na de zomer wordt het toegetakeld door grote grasmaaiers die de bermen snoeien, de sokkel vertoont al meerdere diepe groeven. Binnen 6 jaar, in 2014, zal het 140 jaar geleden zijn dat JC DENIS het leven liet, eens kijken of zijn nalatenschap het nog zolang volhoudt.

Ferdi Heusschen
Teuven

Get vör fieël op zuvve veel d'r vaogel - Vogelsjot S'n Maeëte (Sint- Martensvoeren) 2008.

't Geet de sjutteriej va S'n Maeëte good. Te-
mote-waeëd. En wie dat 'n zaak es van de
jong luuj! Dat gift binne twintig jaor e gaans
nuuj durp.

opgericht ee 1714 nao 't model van Slennig,
en nog 'ns ee 1765.

Ozze jongste vaogelsjot hant v'r d'r elfde
meej 2008 gehotte, mit de
Peenkste. Traditioneel mos
dat op Peenksmondig zieë,
mae vur dat dat 'ne
werkdaag es, hant v'r dat
saer e paar jaor verenderd.

't Begos get nao driej oere.
Doe sjtong d'r vaogel nog ee
volle glorie aoven op z'ne
paol (foto). Sjut nao sjot trof
'm (of trof 'm neet). Mit en
mit gong e-n ee vetse. Um 17
oere-n 11 veel 't letste sjtuk.
Kunning waoëd d'r Henk
Schroeten va Moelige.

Oos sjutteriej volgt ieëder 't
Limburgs model, mit vööl
show. Mieë op Kelmis a zunt
't ieëder sportvereniginge.

Me haat ummer gewete dat
de vaogelsjtang "a g'n
Vaogelsjtang" sjtong, "Op 'n
Sjtraot" (De Band- Heem, jg
3 nr. 6). Dur de versjerpig
van de
"veiligheidsmaatregelen"
mos ze verplaatsjt waeëde no
"g'ne Kaomerig", an 't Heem.

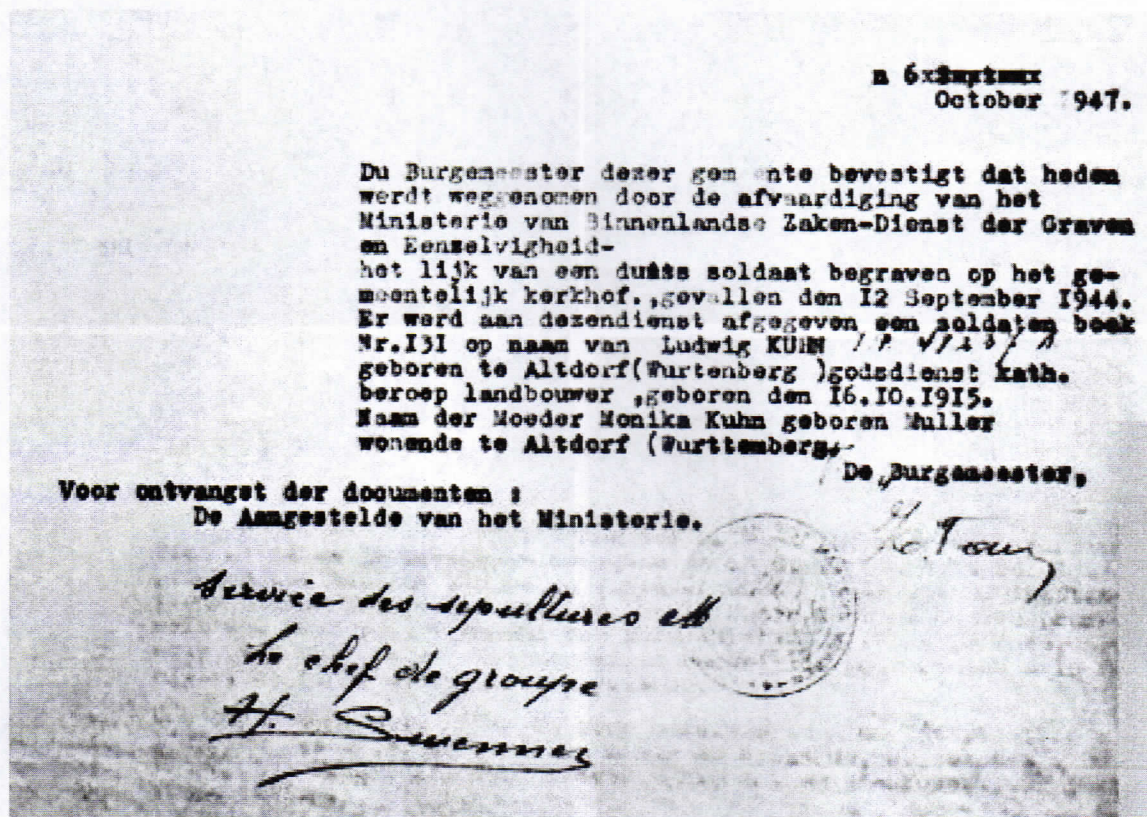
Wen 'ch m'ch herinner dat d'r Matjeu Roeëje
(Mathieu Royen + 1952) die sjutteriej in de
jaore dartig ob-e-nuutsj haat georganiseerd.
Pies doe sjaoëte-n t'r mer er paar mieë op
d'r vaogel, en 't woar op vöörhaand
aafgesjpraoëke wae kunning zow waeëde
(Heem jg. 01 1957 nr 3) De sjutteriej es

Bie d' uvvergaank van os durp nao Vlaandere
(1963) haat de sjutteriej z'ch nogal positief
geëngageerd. Noe waeëdt nog mer er wennig
uvver politiek gekald.

Zjaak Niesse (Jaak Nijssen)

Nog een in Voeren gesneuvelde Duitser, 12 september 1944.

In het archief van "Croix Rouge de Belgique, section d' Aubel" bevindt zich de acte van 6 October 1947, waarvan kopie hiernaast. We zijn nogal goed geïnformeerd over de doortocht van het front doorheen Sint- Martensvoeren in september 1944. Er heeft een Amerikaanse verkenningstocht plaats gevonden, waarschijnlijk vanuit Aubel, tot aan De Plank, op 11 of 12 september (KW 22 p. 17). Een definitieve doortocht over Het Einde-Dorp-Ulvend-Schilberg had plaats op 13 september (Voeren Aktueel 1984 nr 5 p. 10). We hebben nog meldingen van Duitse troepen tot in de nacht van 12 op 13 september. Dat er daarbij in of direct rond Sint- Marten een Duits soldaat sneuvelde was tot nu toe niet algemeen bekend. De dode, de Württemberger Ludwig Kuhn, werd ontgraven en op 6 oktober 1947 overgedragen aan het Belgische Ministerie

CROIX ROUGE DE BELGIQUE

Sous le Haut Patronage de S. M. le Roi
et la Présidence d'Honneur de S.M. la Reine Elisabeth

SECTION D'AUBEL

C. C. P. 705.231

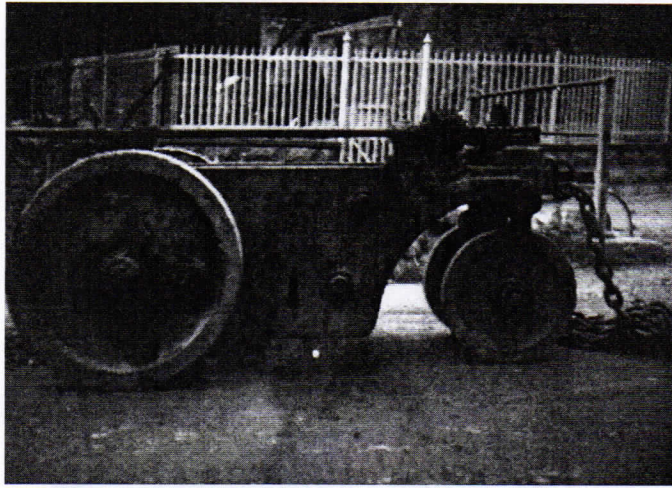
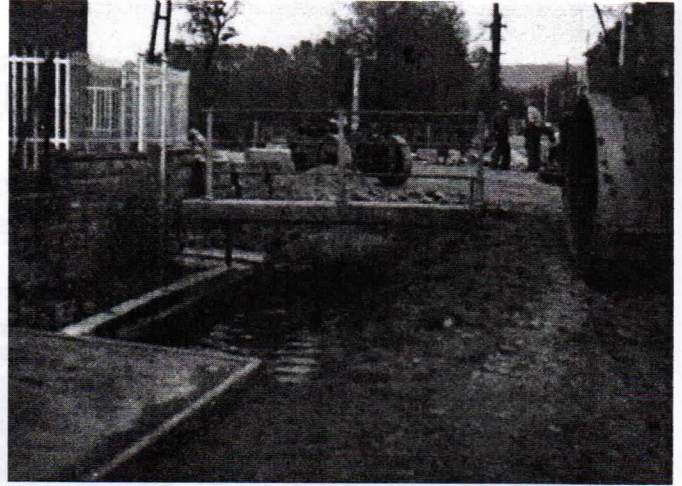
van Binnenlandse zaken. Het Belgische Rode Kruis schijnt een centrale rol te hebben gespeeld in de behandeling van gesneuvelde militairen.

Meteen hebben we hier ook een tweede naam van een Duitse gesneuvelde in Voeren. We wisten al dat dit ook het lot was van Erwin Gustav Fritz Hummelbeck (KW 08 p. 14).

Jaak Nijssen

De werken in het Bovendorp

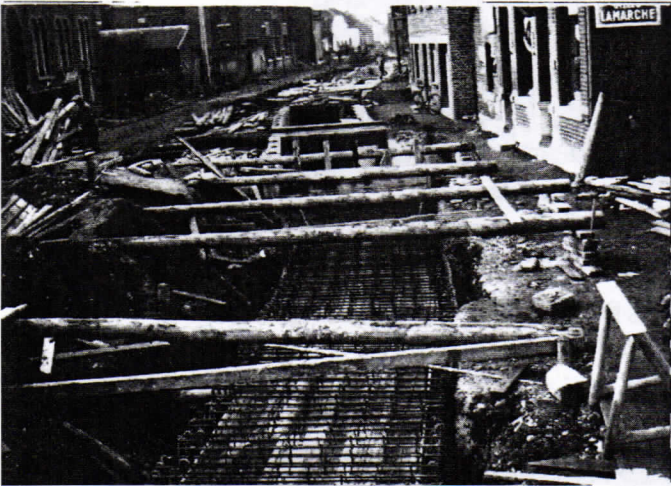

Foto's I. Cerfontaine-Hennen

D'r Koeënwoof 31 (2009)

het Onderdorp

Kanalisisatie van de Voer 1936

D'r Koeënwoof 31 (2009)

Oos odste foto's.

In d'r KW noemer 25 (2002) sjteet die ow foto van de kirk van S'n Maeëte. Ze es um 1886 gemakt van op 'ne zulder va g'n pastriej, van oet g'n vinsten gaans raeëts (zuiden).

Waor d'r fotograaf d'r Voos eges, Paulus Voss, pasjtöeër va 1887 pies 1909, afkomstig va Susteren?

Van de famielje van d'r pasjtöeër verneem v'r dat dem ze broor, gan, vööl en good fotograferde. Haat dae dan os kirk in beeld braat?.

En da wir de reaksie: "kan neet", dae waor, es Jezuiet, in de missie.

Da mot v'r alwir mer wieër zeuke...

In dae-n egeste KW sjteet och dat dit de odste "landschapsfoto" es va Voere.

Zaet d'r Rik Palmans: "en d'r boom op 'ne Bowwerd in S'n Pieëter da, op 'n foto van 1877?". Mae dat zaet-e da-n in de standaardtaal.

Kint enge owwer foto's? Neet foto's va luuj, die zunt owwer, mae "landschappen". En me vraot zich, wae doe al how wat nuëdig waor vör e-zeu e beeld te make?

Fotografere-n es oetvoonde ee 1839.

Hie nog 'ns de foto die al ee Voersprokkels (nr 16, 1977) gesjtande haat, en e beeld van d'r aterkaant van die foto. Dao sjteet:

Ut oMnIa, CeCIDIt seneX tILlIa FVrae
SanCtI Pétri

En e gedicht:

Heu cecidit frondens Tilia omnis gloria
Purae!
saeclorum cecidit magna corona trium !

Luxerunt omnes valde juvenesque senesque
Luxerunt omnes interitum Tiliae !

Vertaling dur Rik Palmans en Anne-Mie Palmans-Casier :

Aan alles komt een einde. Zo viel ook de oude linde van Sint-Pieters-Voeren (1877).

Helaas, de loofrijke linde is gevallen. Hij was de roem van Voeren

Hij is gevallen, de grote, drie-eeuwen-oude krans.

Jong en oud, allen waren diep bedroefd.

Allen betreurden het verdwijnen van de linde.

Spelling.

Dit sjtuk in het Limburgs es espraes one aksaente gesjraeve. Wae de taal kint, haat die neet nuëdig, en dae ze neet kint, dem helpe-n och geng aksaente. Op de "o" mot waal 'ns d'r umlaut gebroekt waeëde: "vööl".

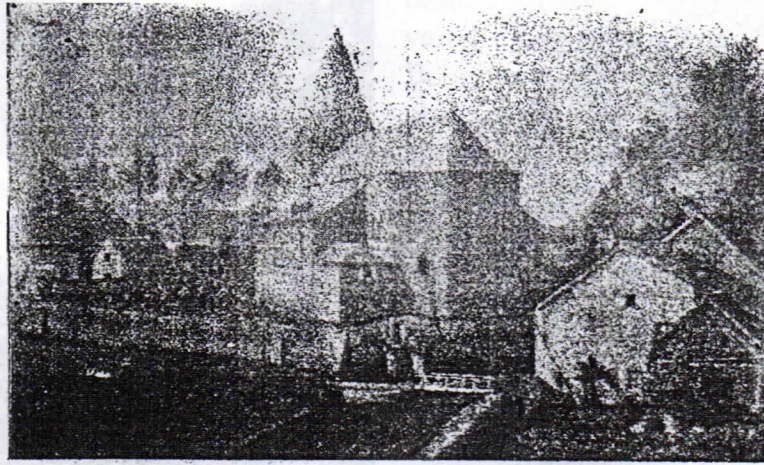
Liengwiestiek.

Bie oos es d'r zulder de "eerste verdieping". D'r Nederlandse "zolder" waeëdt dan d'r övvesjte zulder.

Me zaet: pasjtöeër haat gezaat, one "d'r". Och e-zeu vur d'r kaplaon. Mae me zaet d'r burgemeester, d'r kommandaant van de sjandarme..., mit articulum (lidwoord). En me zaet: in d'r tied van d'r Voos, van d'r Keune, van d'r Hindriks (pasjtuërsj).

Zjaak Niesse (Jaak Nijssen)

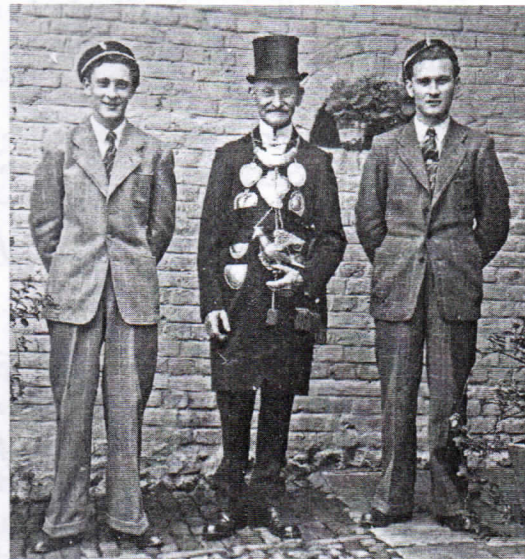

*De kerk van St.-Martensvoeren met de oude grafkruisen,
foto ca. 1886, privé-collectie*

De foto oet d'r KW 25

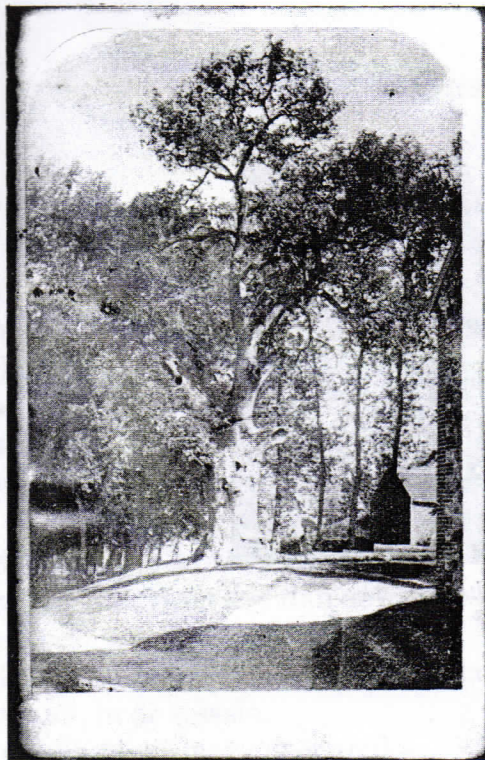

*Pasjoer Voos tussje-n d'r keizer Pierre, van
a g'n leng, en d'r kunning Johannes Lorquet
(1901-1902) - Oet de foto in "Koninklijke Schutterij
Sint-Martinus Sint-Martens-Voeren
Internationaal Schuttersfeest 1965.*

*Ee 1946 of 1948. D'r kunning, Jozef
Beckers- a g'n leng - tussje z'n
sjutteknæëts, z'n jonge. Raets van 'm d'r
Henri, leenks d'r Jef (+)
Foto privé verzameling*

*De ling va S'n Pieëter iëë ze in
1877 veel. Ziech och KW 29, p. 33
Foto 1877*

*En noe, 131 jaor later, 'ne roeëje
beuk. Ziech och Voerens Blaedsje
april 2008, p 136, foto Jet Radix*

*Ut omnia cecidit senex Tilia Tura sancti
petri.*

*Miu cecidit pondeus Tui omnis gloria Tura
delectum cecidit magna corona Tura
extremi omnes valde juvenesque senesque
Quis est omnes in laudibus Tilia!*

Wat ater op die ow foto sjteet

Sint-Pieters-Voeren in de eerste wereldoorlog.

Inleiding

In het archief van de kerkraad (de vroegere kerkfabriek) van Sint-Pieters-Voeren wordt het klad bewaard van een voordracht die onderwijzer Ernest Franssen in 1920 hield op een "conférence" in Sint-Martens-Voeren. (Een bijeenkomst van een groep onderwijzend personeel met hun inspecteur. De kinderen hadden vrij!)

Instruction primaire

*Inspection principale
de Liège*

Canton scolaire d'Aubel

*Cercle de conférences
de Fouron St Martin*

*Commune de Fouron St Martin
l'inspecteur, chef d'école*

E. Franssen

Travail à domicile.

*Sujet: Historique de la
Commune de Fouron St
Pierre pendant la guerre
et l'occupation. 1914-1918.*

Na het verhaal over zijn dorp (Sint-Pieters-Voeren) tijdens de oorlog 1914-18 volgt een korte uiteenzetting over de rol van de onderwijzer.

Als illustratie de eerste bladzijde, op zogenaamd ministerpapier en in sierlijk onderwijzerschrift. Dit is de kladversie, de volgende bladzijden vertonen doorhalingen.

Uit deze bundel van 20 bladzijden ga ik de gebeurtenissen in Sint-Pieter tijdens de oorlogsjaren samenvattend vertalen. Ik tracht de sfeer van het document te

behouden maar het mooie, beeldende Frans van de onderwijzer is moeilijk weer te geven. Ik heb niet gecontroleerd of alles waar is en ook niet of er geen andere dingen gebeurd zijn. (Wat kan en mag een onderwijzer in een dorp zeggen over de gebeurtenissen tijdens een oorlog? Hij moet rekening houden met zijn inspecteur, met het gemeentebestuur dat hem in dienst heeft en met zijn dorpsgenoten die sowieso alles gaan vernemen en waar hij in het schoolhuis tussen woont. Dat wordt schipperen!)

Volgt nu de voordracht. Meester Franssen deelde zijn toespraak in, we volgen hem.

De invasie

Op 2 augustus om 7 uur 's avonds liet Duitsland het ultimatum aan België toekomen.

Op 4 augustus 's morgens loopt het gerucht door het dorp dat het oorlog is. Om 11 u wordt verteld dat een

lange kolonne vijandige troepen langs de grensweg tussen Sint-Pieters-Voeren en Aubel in de richting van Visé marcheert, zonder incidenten. De mensen in Sint-Pieter zijn vaag ongerust, de burgemeester sluit de school.

Die nacht was de artillerie van de forten te horen.

5 augustus om 9 uur 's morgens zag meester Franssen acht Duitse ruiters met lansen langs zijn huis rijden. Langs de meester, op zijn drempel, passeerden direct daarna een regiment jagers, een half uur lang, richting Sint-Marten. Dit zonder incidenten, zonder contacten met de bevolking die voor haar

huizen stond te kijken. Het viel de meester op dat de meeste mannen zich weinig zorgen maakten, de vrouwen wel en hijzelf ook. Enkele mensen begonnen eraan te denken van over de grens te vluchten. Er werd niet gewerkt. Iedereen verstopte wat waarde had of wat problemen kon opleveren.

6 augustus 's morgens werd het stil, geen schoten meer.

De volgende dagen reden grote militaire auto's met gekwetste soldaten snel door Sint-Pieter richting Aubel.

14 augustus om 10 uur 's morgens hoorde men plots schoten uit de richting van Veurs en 's middags vernam men dat daar burgers gedood werden en huizen in brand gestoken. Enkele inwoners van Sint-Pieter vluchtten met bagage naar Holland maar de meesten bleven.

15 augustus rond 3 uur kwamen meer dan honderd zwaarbeladen infanteristen toe om in Sint-Pieter te overnachten, de soldaten bij de inwoners en de majoor, vier officieren en meerdere onderofficieren in het schoolhuis. In het bakhuis en in het schoollokaal lagen honderd soldaten. Langs alle wegen werden wachtposten uitgezet.

In Franssens keuken bereidde intussen een soldaat uit de Elzas het souper voor de chefs die opgewekt babbelden en piano speelden in het salon.

Officieren en soldaten waren heel correct, ze betaalden zelfs voor de verbruikte eetwaar. Ze hadden niet graag dat de mensen voor hen gingen lopen, ze gaven toe dat onbewoonde huizen geplunderd en vernield werden.

De volgende dag verzamelden de soldaten op het plein aan de kerk en 's middags waren ze weg. Een verlaten huis was geplunderd.

De nacht van 16 op 17 augustus werd er geschoten in Sint-Marten. Daar waren huizen geplunderd en in brand gestoken, burgers vermoord, Mijnheer Pastoor aangehouden. Toen vluchtten de mensen van Sint-Pieter met kinderen, kleding en eetwaar naar Holland. Meester Franssen ook, hij liet de familie over de grens achter en kwam alleen terug: de Duitsers hadden hem toch gezegd dat ze leegstaande huizen plunderden.

Weken gingen voorbij zonder enig incident en rond half september kwamen de vluchtelingen terug.

Er waren toen problemen met de bevoorrading maar schepen Auguste Halleux legde contacten zodat voedsel kon toekomen. Dagbladen bekwam men van Holland en zo vernamen de mensen in Sint-Pieters-Voeren hoe het er elders aan toegegaan was.

De bezetting

1. Inleiding

De bezetting begon einde september 1914 toen de Duitse keizer Generaalveldmaarschalk von der Goltz aanduidde als administrator van België; hij werd gouverneur-generaal.

2. Landverdedigers

Sint-Pieters-Voeren had toen 375 inwoners en 7 soldaten (waaronder 1 vrijwilliger). Vijf zijn na de oorlog gezond teruggekeerd, één is als krijgsgevangene gestorven aan de griep. Geen enkele burger stierf ten gevolge van de oorlog.

3. Dwangmiddelen

De inwoners leden geen schade in hun bedrijf.

Burgers zijn vrijwillig voor de vijand gaan werken omwille van de goede verloning. Ze werkten voor firma's die voor de vijand werkten of verschaften logies aan hun arbeiders. De meeste mensen deden aan landbouw en stonden eerder inschikkelijk dan vijandig tegenover de bezetter.

De administratie hing affiches op met allerlei verordeningen. Zo onder andere: vorderingen van metaal, wol, rubber, fietsbanden, bomen, ijzerdraad en kunstmatige bramen, veetellingen, het vervoer van voedsel, de Duitse in- en verkoopcentrales, het dorsen van het graan en het verplicht leveren van boter, het verzamelen van vruchtenpitten, de controle van mannen tussen 17 en 40 jaar, oorlogscommuniqués over het succes van het Duitse leger en de veroordeling van Belgische spionnen.

De meerderheid van de inwoners bakte zoete broodjes met de vijand en was gewoon van aan alle eisen tegemoet te komen. Toch waren er een aantal inbreuken. Landbouwers betaalden van 20 tot 300 marken boete voor zaken zoals: bomen niet aangeven, bomen niet vervoeren naar het station in Aubel, doodgeboren kalveren op een verkeerde manier aangeven, geen of te weinig boter leveren, te laat broodgraan leveren. Namen die hierbij vermeld worden: weduwe Duyckaerts, Henri Zeevaert, Jean Halleux, Hubert Stevens en Hubert Klinkenberg.

Maar er was ook ernstiger verzet met zwaardere straffen. Zo werd landbouwer Jules Jacob veroordeeld tot 6 maanden gevangenis in België wegens schelden op de bezetter. Schepenen baron Georges de Potesta en

Halleux Auguste werden naar Duitsland gedeporteerd omdat ze de ijzerdraad en de kunstmatige bramen (fils de fer et ronces artificielles) van de afsluitingen niet hadden opgeëist.

Gravin de Sécillon, rentenierster, werd op 24 november 1917 tot 2 maanden gevangenis in België en 3000 marken boete veroordeeld omdat ze Franse en Russische krijgsgevangenen die uit een Duits kamp ontsnapt waren onderdak had verleend.

De broers Lionel en Armel de Sécillon, studenten, werden veroordeeld tot 3 maand gevangenis in België en tot verblijf in een Duits kamp voor de duur van de oorlog. Ze wilden dienst nemen in het geallieerde leger en waren in november 1916 de Duitse grens overgestoken. Ze werden tussen Aken en Gemmenich door de Duitsers aangehouden.

4. Daden van toewijding en patriotisme
"Mme la Comtesse de Sécillon" (zie hoger) riep op tot vaderlandsliefde en onderlinge hulp. Ze was al lang gekend voor haar goede werken. Ze hield vele weken haar hulppost voor ontvluchte soldaten open zonder enige angst voor gevaar. Ze werd verraden en naar Verviers en daarna naar Saint Léonard (de gevangenis) in Luik overgebracht. Haar twee zonen zaten toen in Duitsland gevangen. Een derde zoon was de sympatieke en moedige Raoul de Sécillon. Zijn broer Eugène was aan het front. Raoul bestudeerde de elektrische draad. In de nacht van 21 op 22 juli '16 ging hij in Teuven onder de draad door, op zijn rug in de beek. In Holland scheepte hij in op de "Wilhelmine" die op een mijn liep en zonk. Gelukkig konden alle passagiers gered worden. Raoul ging in het Engels leger.

In Sint-Pieter werd het "Comité local de secours et d'alimentation" (lokaal comité voor hulp en voedsel) opgericht. Voorzitter was schepenen Auguste Halleux, secretaris en

schatbewaarder was Arthur Franssen. Auguste Halleux staat bij de inwoners goed aangeschreven. Door zijn verstandig optreden loste hij bij de invasie het voedselprobleem op. Heel plichtbewust en toegewijd en met veel gezond verstand. Het werk van Arthur Franssen, student aan de universiteit van Luik, was zwaar en ingewikkeld: de boekhouding doen en problemen oplossen, o.a. de hulp aan de noodlijdenden. En dat vier jaar lang! (Volgt een lofzang op Arthur die werd doorgestreept, supprimé staat er naast. Arthur was de zoon van de meester!)

5. Bezetting van de schoolgebouwen.

Het schoollokaal werd enkele dagen door soldaten ingenomen in december 1917 en november 1918. In deze laatste periode werden volgende zaken ontvreemd: 1 dozijn gommen, 2 dozijn potloden, 2 dozen griffels, 1 doos gewoon krijt, 1 doos kleurkrijt, 6 kartonnen leien, 6 tekenschriften, 25 werkschriften, 1 spons, 3 inktpotten, 1 bordlineaal en 1 bordpasser. Een aardbol, een mechanische rekenmachine en wandkaarten werden beschadigd. Berekend naar vooroorlogse prijzen een schade van 102,20 franken.

6. De Duitsers trekken weg en de geallieerden komen binnen.

Op 13 november 1918 vernamen de mensen met vreugde dat er een wapenstilstand was en dat de teutonen verslagen waren! Kort daarna vluchtten de Duitsers overhaast weg, allerlei groepen trokken door het dorp, eisten eten en onderdak voor zichzelf en voor hun paarden. De enige incidenten waren het plunderen van het onbewoonde kasteel en het verwoesten van de viskwekerij. De Duitsers waren tegelijkertijd ontgoocheld en

blij van naar huis te kunnen.

Vanaf 1 december trokken geen Duitsers meer langs. De inwoners hingen Belgische en geallieerde vlaggen uit. Twee dagen later kwamen de geallieerden langs, op weg naar Duitsland. Er was geen patriottische manifestatie georganiseerd maar iedereen lachte hen vriendelijk toe.

Besluit

De school moet hieruit een les trekken. België kwam zegevierend uit de oorlog door het patriottisme, de moed en de morele weerstand van zijn kinderen. De opvoeder moet vooral werken aan de morele vorming van de jeugd zodat de natie elke nieuwe tyrannie kan weerstaan.

F S P, 19 juni 1920

E Franssen

Nota

Ernest Jacques Henri Joseph Franssen werd in 's-Gravenvoeren geboren op 11 juli 1865, trouwde op 20 februari 1895 in Sint-Martens-Voeren met Barbe Cornelia Peeters, geboren in Sint-Marten op 14 november 1874. Zij was de dochter van burgemeester Peeters.

Meester Franssen bouwde in de 20er jaren het huis Veurzerveld 30. In 1955 was hij al overleden en zijn vrouw niet.

Inleiding, vertaling, samenvatting en nota

van Elza Vandenabeele

De man van de vallei ...

Stipt om 11 u stond Nicolas aan ons hek, op een mooie zondagmorgen in augustus '08. Nicolas Deleval, de oudste man in Veurs die hier geboren en getogen is. Hij is geboren in Veurs nr. 37.

Hij werd 84 jaar..... Op 5 december '08 is Nicolas overleden, 3 maanden na dit interview.

Nicolas Deleval Vrij vertaald: Nicolas van de vallei.

Hij heeft 2 broers die nog steeds leven, maar niet meer in Voeren wonen. En Nicolas had drie zussen: 1 zus leeft nog in Warsage, de andere twee zussen zijn overleden. Nicolas heeft jarenlang samengewoond met 1 zus, Elise, maar zij is jammer genoeg 2 jaar terug gestorven. De andere zus is reeds in 1966 gestorven aan een onbekende aandoening.

Als er 1 man is die alle veranderingen in Veurs heeft meegemaakt, dan is het wel Nicolas. Mijn eerste vraag was dan ook:

“Nicolas, welke zijn volgens jou de grootste veranderingen die hebben plaatsgevonden in Veurs?”

Nicolas: “Iedereen was hier vroeger boer. Er waren ongeveer 30 à 35 boerderijen hier met 1 tot 4 koeien en een paar schapen. De koeien dienden voor de melk en de schapen werden gekweekt om op te eten. Een boer met 15 à 16 koeien was al een “dikke”, een grote in die tijd”.

“Wanneer is dit dan veranderd?”

Nicolas: “Na de oorlog van '40-'45 is de verandering ingetreden. Diegenen die te weinig verdienden aan die paar koeien en schapen gingen werken. Meestal was dat bij

fruittelers of andere grote boeren. Ze gingen daar dan oogsten. En alles gebeurde nog met de handen, er waren toen geen machines. De mensen werkten een ganse dag door van 's ochtend vroeg tot acht uur 's avonds. Dat bestaat nu niet meer”.

“En hoe was het dan in jullie gezin?”

Nicolas: “Wij zijn altijd een “kleine boer” geweest. We hadden eerst 7 à 8 koeien, later tot ongeveer 16 koeien. Wij huurden weiden in Veurs. We hadden ook 2 schapen en een 20-tal kippen voor de eieren.”

“Heb jij dan de boerderij overgenomen van je ouders?”

Nicolas: “Ja, samen met mijn twee zussen. Ik werkte wel bij een ondernemer, namelijk Lombard in Othee. We maakten nieuwe wegen. Wij hebben bv. de weg in Veurs gemaakt in '54. Voorheen was dat een weg met dikke stenen, 3,50 meter breed. Wij maakten die weg met kleine machines, niet met die grote van nu. Wij deden nog veel met de hand en de schop. Met “tarmak” werd die weg gemaakt. Voeren was toen nog bij de provincie Luik. Jarenlang heb ik bij die ondernemer gewerkt. Voor die tijd werkte ik bij vader op de boerderij en hier en daar als knecht bij andere boeren. Na het overlijden van vader en moeder heb ik dan de boerderij verder gezet. Ik heb mijn moeder verloren toen ze 53 jaar was en mijn vader op 85 jaar. Hij was een oudstrijder van de oorlog '14-'18.”

“Is je vader niet hertrouwd?”

Nicolas: “Nee, nee. In die tijd bestond dat niet. Iedereen moest gewoon in het

huishouden helpen. Toen ik niet meer bij die ondernemer werkte, ben ik zelfstandige thuis geworden, als boer. Dat was wel nadelig voor mijn pensioen. Ik was toen 30 jaar. Vader leefde toen nog. Hij is gestorven in '71."

"Wat is er nog veranderd?"

Nicolas: "Wij gingen naar school in Aubel, Frans onderwijs. Dit om de twee talen te leren. Ik ben naar school gegaan tot mijn 14 jaar. Alle kinderen gingen toen tot hun 14 jaar. Daarna moesten we werken. Dat is ook nu helemaal anders."

"Wat deed je in je vrije tijd?"

Nicolas: "Ik ging soms kijken naar de motorcross toen ik ongeveer 40 jaar was. Toen ik jonger was, ging ik niet weg. We bleven thuis in het dorp. We kaartten wel veel, van zeven tot tien uur 's avonds. Toen de TV kwam, is er ook veel veranderd. Op zondag gingen mijn broer en zus wel naar bals om te dansen. Maar niet zo laat als nu. Ik ging daar ook wel naar toe, maar alleen om een glas te drinken. Niet om een vrouw te zoeken. In veel gezinnen bleven een aantal kinderen ongehuwd, zo ook bij ons. Zowel mijn 2 zussen als ik bleven ongehuwd."

"En heb je dingen meegemaakt tijdens de tweede wereldoorlog?"

Nicolas: "Er is een vliegtuig gevallen in het Veursbos. Een Engels vliegtuig en er waren verschillende slachtoffers. De Duitsers hebben ze weggehaald. Deze Engelse vliegtuigen kwamen tijdens het begin van de nacht overvliegen. In Veurs zijn er bijna geen bommen gevallen. Maar wel in Visé, de V-bommen. Ze kwamen hier wel overvliegen.

We hebben eigenlijk weinig meegemaakt tijdens de oorlog. We zagen wel regelmatig Duitsers passeren want de tunnel in Veurs werd door hen bewaakt. Het Belgische leger heeft op 10 mei '40 die tunnel laten ontploffen. Dat was de eerste dag van de oorlog. Ze deden dit zodat er geen vervoer meer mogelijk was vanuit Duitsland. De Duitsers hebben de tunnel toen gemaakt, maanden aan een stuk zijn ze bezig geweest. Daarna moesten ze de tunnel bewaken. We zagen die Duitsers in hun barak toen we naar onze wei in Krindaal gingen om de koeien te melken. Mijn broer had een papier gekregen om naar Duitsland te gaan werken, maar hij is niet gegaan. Dit heeft ook geen gevolgen gehad. Wij hebben eigenlijk nooit last van de Duitsers gehad. Veel Duitsers waren hier ook te paard. Die paarden trokken de wagens waarin de Duitsers zaten."

"Merk je nog veranderingen?"

Nicolas: "Nu gaan de kinderen tot hun 18, 20 jaar naar school. Vroeger was het een enkeling die verder studeerde. We hadden maar een halve dag vrij op donderdagnamiddag. Op zaterdag moesten we ook naar school, een ganse dag. Op zondag waren we thuis. 's Morgens gingen we naar 1 of 2 missen en 's middags naar de vespers, 40 minuten lang. Er werd toen gezongen in het Latijn, we verstonden er niks van, maar we zongen wel mee. Veel is veranderd na de oorlog, waarom weet ik niet"

"Nicolas, wat vind je nu beter en wat slechter?"

Nicolas: "Vroeger moesten we veel meer werken. We wisten niet beter. Elke dag

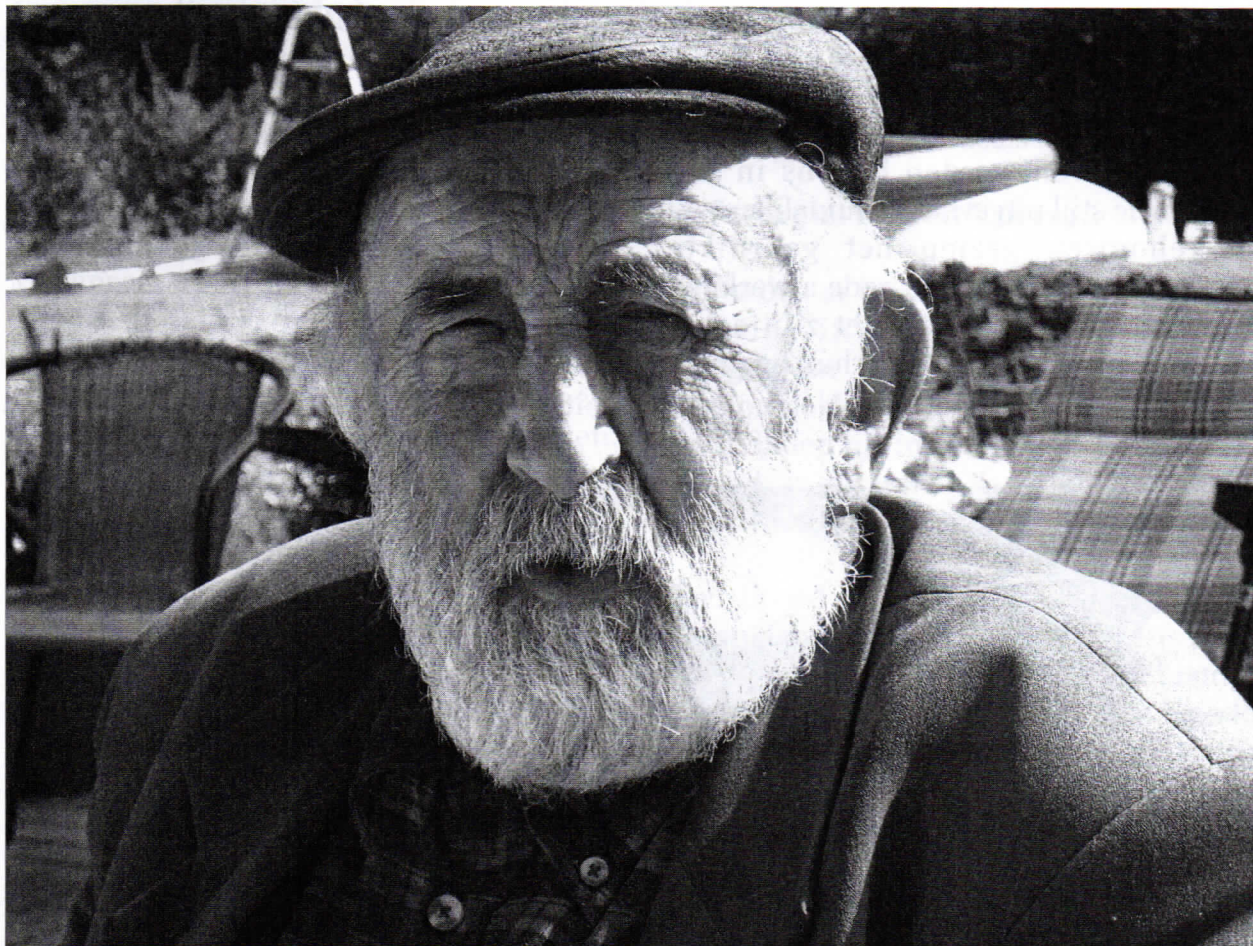
werken. Het leven is nu veel gemakkelijker, nu heb je ook steungeld. Vroeger leefden de mensen "stiller", rustiger dan vandaag. Maar ik vind dat ik te vroeg op de wereld ben gekomen. Diegenen die vandaag de dag geboren worden, hebben meer geluk. Het werk vroeger was veel zwaarder dan nu."

Met deze woorden, nog nazinderend in mijn

hoofd, heb ik afscheid genomen van Nicolas. Nicolas, de man in Veurs die elke dag met zijn fiets vele malen op en neer rijdt. De man die ziet en hoort wat er gaande is, wat er veranderd is. De man die Veurs kleurrijk maakt.

Bedankt Nicolas.

Ellen De Beule
1 oktober '08

Nicolas Deleval 31 augustus '08

Onze trafotorens.

Die Nederlandse benaming vond ik op internet als afkorting voor transformatorstorens, wij noemen ze torenvormige electriciteitscabines.

We zijn ze zo gewoon in onze dorpen, je staat er niet bij stil dat ze iets bijzonders hebben tot je merkt dat ze als monument beschermd worden, althans de twee in Teuven. Als dan de Open Monumenten Dag nog speciaal aandacht vraagt voor gebouwen van na 1900, ja, dan ben je verkocht!

Torenvormige transformatorhuisjes in Voeren.

Deze gebouwen werden bij ons in vrij traditionele stijl uitgevoerd. Duidelijk prestigie-gebouwen gezien het gebruikte bouw materiaal en de verzorgde afwerking. Misschien ook reclame? Het zijn echte landmerken, ze vallen op door hun ligging.

In Voeren zijn er twaalf trafotorens van twee verschillende types, jammer dat de twee beschermde van hetzelfde type zijn.

Type 1: een vierkant grondplan met zijde 3,80 m, een plint in natuursteen (Famenniaan zandsteen), de 4 wanden in rode baksteen met muurnissen in grijze steen. De 2e verdieping vormt een uitspringende kubus in grijze steen met rode lijnen (lijkt geïnspireerd door vakwerk) en bovenaan 3 "venstertjes" (waar de hoogspanningskabels binnen gaan). Een leien tentdak. Een deur met een bovendrempel in kalksteen. Meerdere venstertjes of restanten ervan.

Type 2 heeft dezelfde afmeting en vorm maar zonder uitsprong en is helemaal in natuursteen (Famenniaan zandsteen). Het valt op dat de omlijsting van de deur hier beter verzorgd is.

In Voeren en in het aangrenzende Waalse gebied zijn er nu nog uitzonderlijk veel trafotorens en meestal van de twee hogerbeschreven types. Deze twee types komen met geen enkele grens overeen, alsof elk dorp een keuze mocht doen! Misschien zijn ze niet even oud en was intussen de mode veranderd?

Ligging van de "cabines" in Voeren (tussen haakjes het type):

Moelingen, Voerenstraat, tegenover de linden langs de Berwijn (type 1)

's-Gravenvoeren, Boomstraat (type 1)

Sint-Martens-Voeren, Dorpsstraat (type 2)

id., Veurs (type 2)

's-Gravenvoeren, Boomstraat

id. De Plank, bovenaan de Krindalweg (type 2)
Teuven, weg naar Nurop (type 1) (beschermd monument)
id., Zinnich (type 1) (beschermd monument)
Remersdaal, weg naar Mabroek (type 1).
id., in het dorp (type 1)
id., in het dal ter hoogte van het dorp (afwijkend type)
Sint-Pieters-Voeren, naast de kerk (type 2)
id., Drink (type 2)

Een woordje geschiedenis.

Volgens de inventaris van de monumenten dateren onze cabines van 1934 en werden ze gebouwd door de "Société d'électricité Voer-Gulpe et extensions". Dit geldt waarschijnlijk niet voor 's-Gravenvoeren en Moelingen.

Volgt een woordje over de geschiedenis van de "Société coopérative intercommunale Voer et Gulpe". In 1923 werd ze opgericht voor de gemeenten Sint-Martens-Voeren, Sint-Pieters-Voeren, Remersdaal en Teuven. In 1932 had ze haar sociale zetel in Sint-Pieters-Voeren en haar bestuurszetel in Luik. Toen bediende ze ook Thimister (en waarschijnlijk nog andere dorpen). In 1963 ging ze op in een groter geheel. Nu is dat de Interrosane waar als burens van Voeren ook Aubel, Dalhem, Clermont-Thimister en Herve bijhoren. Ook vele andere gemeenten maar ze vormen geen samenhangend geheel.

In de dertiger jaren werd 's-Gravenvoeren beleverd door de "Electricité de Warsage". Nog in 1945. Later kwam deze maatschappij bij "Voer et Gulpe". Waar hoorde Moelingen destijds bij?

Waarom torenvormige electriciteitscabines?

De hoogspanningslijnen kwamen op 9 à 10 m hoogte binnen en de laagspanningsdraden vertrokken daar ook. Bij ons is dat dikwijls nog zo.

Hoe ziet zo'n torenvormige cabine er traditioneel van binnen uit?

De vloer van de verdieping heeft een opening en met een ladder ga je naar boven. Daar is de hoogspanning, beneden de transformator en de laagspanning met "den tableau en de fusibels" zoals men vroeger zei.

Trafotorens buiten Voeren.

We vonden er in Riemst, in de streek rond Maaseik, in het Luikse, in (Frans Henegouwen waar ze vrij recent zijn want uit betonblokken). Navraag leerde dat er ook nog te vinden zijn in het Hasseltse, in Vlaams Brabant, in sommige Nederlandse polders (overstromingsgevaar).

Rond dit onderwerp blijft ook elders nog veel te bestuderen. In Kinrooi waren ze ons voor, ze verspreidden het krantje "Kinrooi onder Stroom" in december 1996 huis aan huis in de gemeente, bij het vijfenzeventig-jarig bestaan van Interelectra. In dit krantje staat ook een en ander over de torenvormige cabines daar.

Er stonden destijds niet overal echte torens, in de omgeving van Luik stond een pyloon op een electriciteitshuisje zonder verdieping.

"Sintjansert" (Saint-Jean-Sart), rue de la Marnière

Daarvan hebben we er nog geen teruggevonden.

Een eigenaardigheid die eigenlijk buiten ons bestek valt: de omgeving van Kortessem heeft electriciteitshuisjes gecombineerd met een bidkapel, uit de 60er jaren.

En de toekomst?

Wanneer de leidingen ondergronds gaan worden deze torens onhandig. Ze worden dan dikwijls afgebroken.

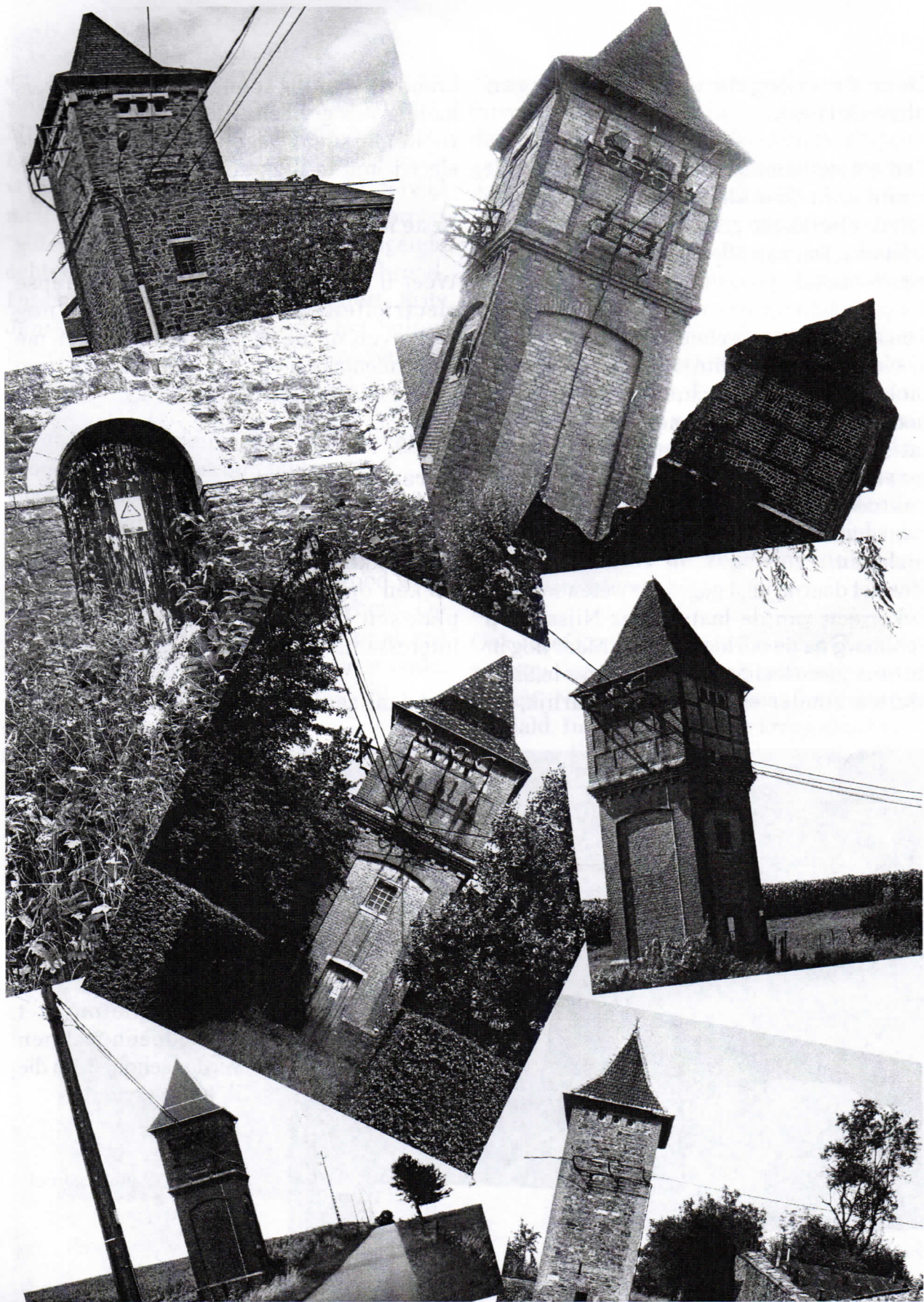
In zand of leem is het niet duur om ondergrondse leidingen aan te leggen. Sleuven graven in grint of mergel is al een ander paar mouwen. Bij harde steensoorten is het moeilijk en duur. In het zuiden van België is men daarom op veel plaatsen nog niet begonnen. Maar ooit gaan overal de leidingen onder de grond en worden de torens onpraktisch.

In Duitse openluchtmusea worden ze soms, mét de bovengrondse leidingen, bij een dorp nagebouwd! In de buurt van Diksmuide staat er één te koop. In Wallonië en in Frankrijk hebben we er leegstaande bouwvallige gezien.

Er zijn trouwens meerdere torens waar de electriciteit nu al vanaf een paal naar beneden geleid wordt en dan beneden de toren binnenkomt! Op het Kies staat zelfs een paalcabine met de vermelding 15000 volt zoals een "echte" cabine. Je ziet een grijze "doos" boven aan de paal vastzitten. De schakelapparatuur is namelijk zeer sterk in afmetingen gereduceerd door het gebruik van moderne isolatiematerialen, dergelijke grotere gebouwen zijn sowieso niet meer nodig.

Wij beschouwen onze trafotorens, gezien hun stijl en ligging, als monumenten. Maar wat moeten we ermee wanneer ze overbodig worden? Kan je nutteloze gebouwen maar blijven onderhouden? Laten vervallen? Herbestemmen, misschien tot 2-persoons-vakantiewoningen? Er ligt meestal wat grond bij om een buitenzitje te maken. Wel erg mini!

Over de vroegste elektrifiëring van onze dorpen.

Een eerste kennismaking met electriciteit kwam er in de oorlog 14-18 met de aanleg van de elektrische grensversperring door de Duitsers. Dat kan alleen maar angst hebben ingeboezemd.

Toen onze torens gebouwd werden was er al electriciteit. In Sint-Marten leverde de molen in de twintiger jaren electriciteit aan het dorp, alleen voldoende om lampen te laten branden. Was er toen al een maatschappij? De overlevering zegt dat Pastoor Veltmans rondging bij zijn parochianen om hen te overtuigen van aan te sluiten.

Hoe het daarna juist gegaan is weten we niet. Zeker één van de laatste was Nijssen op Schilberg na de oorlog (1946?). Maar nog in de 80er jaren leefde een oude vrouw in Sint-Marten zonder electro: "te gevaarlijk, de

brandverzekering komt te duur, mijn ouders hadden ook geen electriciteit".

In Remersdaal begon de aanleg van de electriciteit in 1925-26.

Beste lezer!

Weet u meer over de vroegste Voerense electriciteitsvoorziening? Zijn er nog archieven op de gemeente? Laat het me maar allemaal weten, dat levert stof voor een artikel in het volgende jaarboek!

Verantwoording

Dit artikel kwam tot stand na veel gesprekken vroeger en nu. Verder met zoeken op het internet. Ook zoekertjes plaatsen in een paar kranten leverde interessante gegevens.

Met dank aan T. Broers, M. Colin-Wintgens, J. Cuppens, J. Geelen, C. Janssen, R. Lauwaert, J. Liebens-Defoin, J. Nyssen, R. Tijskens, K. Van den Weghe, R. Weytjens, T. Wieërs.

En ook dank ik al de mensen die me met hun ideeën hebben verder geholpen en die ik hier vergeet!

Elza Vandenabeele

Teuven, Nurop

De zegeningen tijdens Kerstnacht.

Jenny Janssen-Smeets vertelde mij onlangs van een merkwaardig gebruik van vroeger. Men legde de avond voor Kerst (de Hèilige Nach) een brood buiten, bijvoorbeeld op de vensterbank. Tijdens de Kerstnacht, terwijl men naar de nachtmis ging, werd het brood "gezegend" vanuit de Hemel. De volgende ochtend kreeg ieder een stuk van dit brood. Dit had dan een beschermend effect. Frits Janssen maakte melding van het buiten leggen van zout. Hiervan werd regelmatig wat over het veevoer gestrooid.

Mevr. Debougnoux-Dessouroux legde brood, maar ook beschuit buiten. Het beschuit was voor de mensen, het brood werd bewaard. Net als een potje as van Aswoensdag. Als een koe ging kalven kreeg die een stuk van het bewaarde brood waar eerst een beetje as op werd gestrooid. Op aanraden van haar man stopte ze al vrij vroeg met de voortzetting van deze oude, nutteloze gebruiken.

Foto Zaquilla van Loenen '97

Theo Broers weet dat er vroeger een mud tarwe of haver werd buiten gezet. Het werd de volgende dag aan de koeien en de kippen gevoerd. Het beschermde tegen ziektes en de kippen tegen de vos. Dat hielp niet altijd. De schoonzoon van Theo raakte ooit toch eens zijn kippen kwijt. Een ander gebruik was het buiten zetten van een pot gesmolten buikvet (vaerevèt) van een gesneden beer (bèrg) die nog nooit met een zeug in contact was geweest. Tijdens de kerstnacht moest het vet weer stollen. Het werd de rest van het jaar bewaard en was goed om op wonden te smeren. Theo heeft zo'n pot al ettelijke jaren in bewaring. Ik heb er eens aan geroken en moet zeggen dat het vet nog steeds aangenaam ruikt, geen teken van ranzigheid. Kennelijk heeft de zegening ook een conserverende werking.

Ook Jozef Roex, vader van Toine op Gievel, zette op Kerstavond een half emmertje tarwe buiten. Na de Nachtmis werd het binnen gehaald. In de Kerstperiode kreeg al het vee iets van dit graan door het voer. Koeien, varkens, kippen. Het graan dat gemalen ging worden voor het brood kreeg ook een klein drievingerig greepje mee. En als er opnieuw tarwe gezaaid ging worden deed men daar weer wat van het "gewijde" graan bij, voor een goede oogst.

Tegenwoordig wordt er nog steeds brood gezegend in de kerk van Teuven op of rond 2 februari, Lichtmis. Dit gebeurt alleen in Teuven, niet in de andere Voerdorpen. Volgens Pastoor Stassen wel in Valmeer en ook alleen daar, maar dan op 3 januari met St. Genoveva.

En dan was er nog iemand in de Statiestraat te Sint-Marten die geldstukjes buiten legde. Die werden dan 's anderendaags uitgedeeld aan de kinderen.

Dat het oude gebruiken betreft is de bevroagden allen bekend. De oorsprong is niet zo duidelijk, maar ze zouden best een voortzetting kunnen zijn van oude Keltische gebruiken. Opzoekingen op het internet brachten vergelijkbare bezigheden aan het licht die dit doen vermoeden. Hier een greep uit een interessante verhandeling, te vinden op:

<http://bijbels.seniorennet.be/downloads/kerstmis-het-ontstaan.doc>

De Christenen herdenken in de kerstnacht door een misviering de geboorte van Jezus. Maar oorspronkelijk is het Kerstgebeuren niet uit het Christendom ontstaan. Dat feest is een heel stuk ouder. Het is zelfs terug te vinden bij de oude Germanen en de Kelten en het was dan een oerfeest van de mensheid.

Niet toevallig valt Kerst rond de kortste dag, de donkerste periode van het jaar. Het lukt de zon steeds minder om te klimmen. Het is

het moment van de winterzonnwende, de terugkeer van de zon. In de oude tijden betekende de zon voor de mensen van toen warmte en voeding, want hun eten hing af van de zon. Men hield nauwkeurig in de gaten wanneer de zon weer begon aan een nieuw leven. Men voelde dat heel duidelijk aan als een nieuwe geboorte. Dit werd gevierd met een groot feest. Tijdens dat feest werd de laatste graanschoof die ze hadden verzameld in het najaar buiten op het erf gezet om als voedsel te dienen voor de vogels.

In die laatste graanschoof huisde de levensgeest die ook aanwezig was in hun velden. De laatste schoof was heilig voor die mensen, die werd dan versierd en weer met een groot feest binnen gehaald en in hun huiskamer gezet. In het Noorden, in Noorwegen, in Zweden, maar ook in Duitsland en onze streken, maakte men van dat laatste koren een diervorm die dan heel de winter in de huiskamer bleef. Wanneer het voorjaar werd en de nieuwe oogst moest voorbereid worden door het land terug te bewerken, dan werd deze laatste schoof waar de geest nog in verbleef, verdeeld over de vier hoeken van dat korenveld en werd daarin begraven. Zo werd de oude geest verbonden met de nieuwe jaargod.

Jos Buysen

Foto Zaquilla van Loenen '07

Stierf Sint-Hubertus in Voeren?

In het Jaarboek van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, deel 143, lezen we de oudste levensbeschrijvingen van Lambertus, de laatste bisschop van Maastricht en van Hubertus, de eerste bisschop van Luik.

Alhoewel de kerk van 's Gravenvoeren toegewijd is aan de H. Lambertus, interesseert ons Sint-Hubertus eigenlijk meer, omdat deze volgens historicus dr. Régis de la Haye waarschijnlijk niet in Ter- vuren maar eerder in Voeren is gestorven. De eerste vermelding betreffende Sint-Hubertus vinden we nochtans in de levensbeschrijving van de heilige Lambertus, opgetekend door een van zijn volgelingen.

Lambertus was bisschop van Maastricht geworden omstreeks 670.

In het dorpje Luik echter, waar hij ook een verblijf had, werd hij op 17 september 705 vermoord.

Omdat die plek, een door Lambertus zelf heropgebouwde Romeinse villa, al snel uitgroeide tot een wijd vermaard bedevaartsoord, werd het huis vervangen door een grotere grafkerk.

Luik was op dat ogenblik nog zo onbekend, dat de auteur erbij moest vermelden dat het aan de Maas lag. Feitelijk aan de samenvloeiing van de Maas met het riviertje de Légia.

Bij de hogervernoemde Romeinse villa bevonden zich nog enkele huizen en bedrijfsruimtes. Het geheel werd afgezoomd met een omheining.

Tussen 705 en 718 liet Hubertus er, naast de grafkerk, ook een bisschoppelijk verblijf bouwen en een klooster, waar de betrokken geestelijkheid kon wonen.

Met het overbrengen van de stoffelijke resten van de heilige Lambertus verplaatste Hubertus vanaf dan de bisschopszetel naar "vico Leodico".

In het begin van de 8^e eeuw besloeg dit alles niet meer dan de huidige Place Saint-Lambert.

De oudste levensbeschrijving van de heilige Hubertus is, evenals deze van Lambertus, geschreven door een volgeling of huisgenoot. Om die reden genieten deze heiligenverhalen dan ook een hoge mate van betrouwbaarheid.

Hierin lezen we in het eerste hoofdstuk dat Hubertus als leerling van Lambertus zeer waarschijnlijk aanwezig was tijdens de moord op zijn leermeester in Luik. Hij had er nachtmerries van.

Niet alleen omdat Hubertus een goede leerling was, maar nog meer omdat hij een groot weldoener bleek, werd hij tot bisschop verkozen.

Of misschien omdat Hubertus een broer was van Plectrudis, de vrouw van Pepijn de Korte van Herstal?

Bisschoppen in die tijd stamden meestal uit de grote adellijke families.

Een van zijn eerste daden betrof het lichaam van Lambertus, vermoord in Luik, maar begraven in Maastricht, terug te brengen naar de plaats waar die vreselijke slachting had plaatsgevonden en waar hij intussen een grafkerk had laten bouwen.

De stoet werd gevormd door een "ontzaglijke menigte van geestelijken en andere mensen", waaronder ook vreemde bisschoppen en priesters. Velen zongen psalmen of speelden op cimbalen of andere instrumenten.

Onderweg gebeurden enkele wonderen. "In de plaats die Nivelles heet" (een gehucht van Lixhe) werd een blinde man weer ziende. En in "het dorp dat de naam Herstal draagt" kon een kreupel weer lopen.

Hubertus resideerde dan wel in Luik, maar veel eerder trok hij rond als missionaris, al predikend, dopend of zonden vergevend. In de Ardennen vernietigde en verbrandde hij veel afgodsbeelden. Op verschillende plekken bouwde hij “in zijn

Sint Hubertus-Anbel
Foto J. Mertens

eigen zweet heiligdommen ter ere van de heilige martelaren”. *In feite kleine kerkjes in natuursteen of hout. Hij plaatste ze niet onder zijn eigen bescherming, maar wijdde ze toe o.a. aan zijn grote voorbeeld Lambertus.*

In dit oudste levensverhaal lezen we verder dat hij “een stevig huisje” had in Givet voor de keren dat hij “met een vaartuig over de stroom van de Maas naar die streek ging”. Tevens bezat hij een huis “in het dorp Emael” dat tegen de avond “toen hij zich te ruste wilde begeven” door “schitterende vuurstralen uit de hemel” plots begon te branden. Hubertus “sloeg een kruisteken”, waarop het vuur doofde. Zijn biograaf beschrijft verder hoe “de zachtmoedige bisschop (...) in het dorp “Wihou” (een gehucht van Argenteau) een vrouw met vreselijke pijnen genas. En hoe hij in Maastricht iemand van de Duivel verlostte.

Op zekere dag ging Hubertus “bij het dorp Nivelles vissen”. Terwijl hij een paal vasthield, sloeg één van zijn dienaren hem zo ongelukkig op zijn hand, dat zijn vingers verbrijzeld werden.

“Met zijn gewonde hand ging hij terug naar huis”.

Naar Emael of naar FURA, want feitelijk woonde hij in FURA, zoals verder uit zijn levensbeschrijving zal blijken. In elk geval ging hij niet naar het circa 100 km verder gelegen TERVUREN, want “de volgende dag gelastte hij ons met het werk door te gaan”, aldus zijn biograaf.

Die hand genas echter niet meer, “nog drie maanden lang vloeide er etter uit zijn vingers”.

Hubertus was er niet gerust in en ging “in de basiliek van de heilige martelaar Lambertus” te Luik nog meer bidden dan voorheen.

In de "andere basiliek, die hij had gesticht ter ere van de Apostelen" wees hij enkele leerlingen de plaats aan, waar hij begraven wilde worden.

Deze basiliek ter ere van de H. Petrus werd in 1811 afgebroken.

"Daarna vertrok hij naar Brabant (...) om een kerk in te wijden".

Met Brabant wordt volgens dr. Régis de la Haye veeleer het latere aartsdiakonaat Brabant van het bisdom Luik van voor 1559 bedoeld.

Het zou inderdaad erg verwonderlijk zijn wanneer Hubertus, als bisschop van Luik, een kerk in het aangrenzende bisdom Kamerijk ging inwijden.

En wanneer "FURA" Tervuren zou zij, gelegen IN Brabant, waarom schrijft zijn huisgenoot dan NAAR Brabant?

"Van het derde tot het zesde uur predikte hij (...)". Maar hij voelde zich ziek en wilde weg. "Vervolgens voer hij 2 mijlen verder met een boot". Dan rustte hij. Daarna "klom hij op een paard (...) en kwam bij het invallen van de nacht in zijn eigen huis". Maar "hij werd hoe langer hoe ellendiger" en "leed aan steeds heviger koorts (...)".

"Toen het ochtend geworden was, (...) waakten wij, te samen met zijn uitmuntende zoon Floribertus, bij zijn glorievol sterven" in 727.

Hubertus was inderdaad getrouwd, in die tijd niet uitzonderlijk. Het celibaat voor priesters werd pas omstreeks het jaar 1000 ingevoerd.

"Dan, volgens de opdracht van de heilige zelf, namen ze (zijn zoon, zijn leerlingen als volgelingen en de psalmzangers) hem mee van de plaats genaamd FURA, en vervoerden hem naar Luik over een afstand van 30 mijlen (...)".

Het probleem is nu dat in de vroege middeleeuwen de afstanden door de ene geschiedschrijver in gallische mijlen van

2.500 m. werd weergegeven, door een ander in mijlen van 1.000 passen (ofwel ca. 750 m. per mijl). In de 8^e – 9^e eeuw worden die twee systemen nog door elkaar geklutst.

"Uit de dorpen gingen ze (mannen, vrouwen en kinderen, herders en ploegers) het heilig lichaam tegemoet, klopten zich op de borst, en stootten hun hoofd op de grond (...). Snel volbrachten zij de reis te voet, (...), en brachten het ter bestemder plekke. Toen ze de plaats naderden, zie! daar kwam hem een grote volksmenigte tegemoet, priesters en diakens, monniken met een menigte geestelijken, een grote massa, met kruisen en relieken van de heiligen, met wierookvaten en kandelaars, lof brengend met hymnen en gezangen (...). Daarna gingen zij vreugdevol, te samen met het heilig lichaam, naar de basiliek van de H. Petrus, die hij zelf had gebouwd, en daar brachten ze, met veel brandende lichten, de nacht wakend door. Met het zingen van hymnen gingen ze door tot zonsopgang".

Wanneer Hubertus in Tervuren (bij Brussel) zou gestorven zijn, zou de stoet over die afstand drie tot vier maal hebben moeten overnachten. Met een lijk in juni? Dat zou de auteur zeker hebben vermeld.

Integendeel, hij schrijft verder:

"De volgende dag bekleedden de kosters hem met alle eerbetoon met een albe en een kazuifel, (...)".

Intussen begon het volk samen met zijn leerlingen opnieuw te treuren en vergiffenis te vragen.

"Allen stortten toen gebeden over hem uit, en zongen psalmen, en droegen hem met wierook, en met grote eer, in het graf dat hij zelf had aangewezen."

Vanaf die dag gebeurden daar regelmatig grote of kleine wonderen.

Wanneer, zestien jaar na zijn dood, het graf van Hubertus geopend werd, was hij "weer geworden zoals in zijn jeugd". "Niet alleen zijn

lichaam werd intact aangetroffen, maar ook zijn kostbare gewaden”.

Van overal uit het rijk haastten zich daarop ontelbare mensen naar Luik. Zelfs koning Karloman met zijn echtgenote en een groot gevolg kwamen kijken en hem vereren.

Karloman was een broer van Pepijn de Korte van Herstal.

“Toen verhief de vorst, met zijn gezellen, het lichaam van de heilige, en legde het op een draagbaar, met eerbetoon van klanken van hymnen, met kruisen en kandelaars en veel wierook en relieken”.

Ook vele kostbare geschenken werden er neergelegd en oorkonden met beschrijvingen van gronden voor de basiliek.

Hierna eindigt de levensbeschrijving met “Dank aan God. Amen”.

“De identificatie van Fura met Tervuren is van Joannes Molanus, hoogleraar te Leuven, circa 1573”, schrijft Régis de la Haye. Deze laatste is ervan overtuigd dat Fura “zeker niet Tervuren is” (voetnoot 125), zelfs “zeer onwaarschijnlijk” is (voetnoot 154).

De Achelse historicus A. Claassen, de auteur van o.a. “De Christianisatie van onze streken” (1988), dacht hetzelfde in een brief van 12 jan. 1989: “Dat Hubertus in Tervuren gestorven is, kwam mij altijd al vreemd en onwaarschijnlijk voor. Men koos toch eerder voor iemand uit de streek”.

Hierna enkele citaten uit een brief van 13 mei 1995 van A. Schepers, redactielid van de Heemkundige Kring van Tervuren:

“Wie zou de Aartshertogen Albrecht en Isabella hebben durven tegenspreken toen ze een kapel lieten bouwen “op de plaats waar de heilige overleed”?

“De echte hoorn van Sint Hubertus die wij hebben is een massieve ivoren tand, totaal niet uitgehold en dus niet geschikt om er enig geluid uit te brengen ondanks het zilveren mondstuk”.

Ook deze A. Schepers, alhoewel van Tervuren, prefereert 's-Gravenvoeren in de Voerstreek.

Zelfs Geert Berings in zijn boek “Tervuren in de Middeleeuwen” (1987) heeft alleen maar twijfels. Tervuren wordt pas voor het eerst vernoemd in het begin van de 13e eeuw. (pag. 19).

Hubertus, lid van een vooraanstaande aristocratische familie, woonde in een “domus”.

“Alzo is het niet verwonderlijk dat Hubertus privé-bezit had, meer nog, waarschijnlijk maakte zijn huis deel uit van een curtis, een hof, waartoe ook een kapel of een kerkje behoorde, en vormde dit geheel misschien het centrum van een vroeg-middeleeuwse villa, een domein”. (pag. 19).

Uit een reconstructie van het middeleeuwse Tervuren komt de auteur na 22 bladzijden tot het besluit, dat het betreffende dorp in de 8^e eeuw enkel bestond uit een zeer kleine nederzetting langs het riviertje de Voer, met wat landbouwgrond, midden in een woud.

“In elk geval kunnen we Tervuren als centrum van een vroeg-middeleeuwse villa uitsluiten”! (pag. 26).

Daar tegenover weten we met zekerheid dat in ons Voeren “in loco qui vocatur villa Furonis” in 878 de Bevestiging van het Verdrag van Meerssen plaats vond tussen de koning van Frankrijk Lodewijk II de Stamelaar en zijn neef de koning van Duitsland Lodewijk III de Smalle. (1)

Villa Fura genoot dus van een zekere reputatie.

“Voeren was in de vroege Middeleeuwen een Karolingisch kroondomein, beheerd door een graaf”, volgens M. Hardenberg in zijn “Limburgs Verleden” (1960).

Dan is er opnieuw sprake van “villa Fura” in 965.

Vervolgens bevestigt keizer Otto I in een oorkonde van 966 de gift van bepaalde goederen, gelegen in "Furon in pago Luigowi, in comitatu Richarii" aan de koninklijke kerk van Aken. (2)

In 1078 is er sprake van Lambert de Foron. (3)

Uit een oorkonde van 1083 vernemen wij dat graaf Conraad een deel van zijn bezittingen o.a. "ecclesiam de furen cum adiacenti decima" (d.i. de kerk van Voeren met haar tienden) ter boetedoening aan de Benedictijnen van het O.L.V. Munster van Luxemburg schenkt. (4)

Dan is er in 1087 een zekere Thiebald "graaf van Voeren", die voogd van de proosdij Meerssen wordt. (5)

Vanaf die tijd tot 1333 zal de naam Voeren nog minstens tien maal voorkomen als Furen, Foron, Foro en Fura.

Zal Carolus Welbers (+ 1960) dan misschien toch nog gelijk krijgen met zijn Heilige Hugbertus, de roem van Voeren (Heem, 1 en 2-3, 1960).

Noten:

(1). Betreffende 878 zie:

- Annales Bertiniani A °870 – 878, vertaald door R. Rau, Quellen, deel 2 (pag. 268 – 275)

- H. Delvaux, "Découverte du Steenbosch" (1851) verwijzend naar Bouquet, Collect. des Hist. de France, tome VIII (pag. 31)

- Publications de la Soc. Hist. et Arch. Dans le Limbourg, tome XLVII (1911)

- Prof. Dr. W. Jappe Alberts, "Geschiedenis van de beide Limburgen", deel 1 (1974, pag. 33)

(2). Heem 2 – 3, 1960, pag. 23

- J. L. H. Hartman, "de reconstructie van een middeleeuws landschap"; (1986)

- Joep Leerssen (en Wim Senden), "Historische verkenning van Mheer" (1955, pag. 14)

(3). Henri Delvaux, "Dictionnaire Géographique de la Province de Liège" (1841, pag. 160 – 161) verwijzend naar Miraeus, Op. Dipl. t. IV, pag. 505.

(4). Jaak Nijssen, Voeren Aktueel, 1 jrg. Nr. 5, 1983

(5). P.C. Boeren, "De Oorsprong van Limburg en Gelre" (1938)

C.A. Huygen, "Zuid-Limburg" (1968, pag. 134)

(6). Pierre Habets, "Sint-Hubertus en zijn verering in Elsloo" (1985)

Hoe komt de H. Hubertus in Tervuren terecht?

Vanaf 1244 wordt het graafschap Dalhem, met Voeren als eerste hoofdplaats, bij Brabant gevoegd.

Het is in die tijd dat het machtscentrum van de driehoek Luik-Maastricht-Aken naar Leuven-Brussel verschuift. Zeker na de Slag van Woeringen in 1288 wanneer Brabant zelfs het hele hertogdom Limburg veroverd. Fura-Tervuren bij Leuven of Brussel klinkt dan veel interessanter dan Fura-Voeren bij Dalhem. Temeer omdat Tervuren vanaf begin 13e eeuw één van de voornaamste residenties van de hertogen van Brabant wordt. Vanaf 1221 zetelt de Brabantse vorst even zo vaak in Leuven als in zijn kasteel te Tervuren.

Uit meerdere oorkonden blijkt dat het betreffende slot niet klein is.

O.a. vindt er het huwelijk plaats van Lodewijk van Male, de graaf van Vlaanderen met Margareta, de dochter van Jan III, tegelijkertijd met dat van Reginald van Gelre met Maria, een andere dochter van de hertog. In 1407 en in 1414 logeert er Jan zonder Vrees, de hertog van Boergondië, en in 1430 zijn opvolger Filips de Goede. (Berings pag. 61 en 68).

Nadat in 1404 alle archieven van Tervuren, Leuven en Vilvoorde gecentraliseerd worden

in Brussel, wordt het hertogelijk domein min of meer nog gebruikt voor grote jachtpartijen in zijn uitgestrekte bossen.

Pas dan, nl. in 1459, in een biografie over de H. Hubertus, opgesteld door de Brugse Benedictijn Prévost, duikt het verhaal op over de wonderbaarlijke bekering van Hubertus nadat hij tijdens een jacht op een hert botst met een lichtend kruis in het gewei.

"In werkelijkheid is het motief van de verschijning van een hert met een kruis in het gewei ontleend aan de H. Eustachius (zie het kapiteel van de kathedraal van Autun, 12e eeuw en het beroemde glas-inlood-raam in de kathedraal van Chartres, begin 13e eeuw). Eustachius had zijn feestdag op 2 november, Hubertus op 3 november. Waarschijnlijk door slordigheid en verwarring is het motief van de ene op de andere heilige overgegaan". (Régis de la Haye, pag. 13-14).

De verering van Sint-Hubertus als schutspatroon van de jagers is sindsdien niet meer weg te denken.

Wel werd Sint-Hubertus in de 8e eeuw al aanroepen tegen hondsdolheid, omdat hij ergens tijdens een preek bedreigd werd door een met hondsdolheid besmette man. Misschien dat er hierdoor een verband is ontstaan tussen eventueel besmette prooien en de jacht? (Habets, pag. 27).

Wat is de relatie tussen Sint-Hubertus en Saint-Hubert in de Ardennen?

In de middeleeuwen waren heilzame relieken een probaat middel om aan geld te komen. De kleinste of minste aanwijzing was voldoende om een bekende heilige binnen de

muren van zijn eigen kerk of abdij te krijgen zoals bijv. de H. Apostel Jacobus in Santiago de Compostella, Maria Magdalena in Vézelay en de Driekoningen in Keulen.

Betreffende kerken of kloosters konden rekenen op een onophoudelijke stroom bedevaarders.

Geen wonder dat er zelfs een handel in relikwieën ontstond.

Sommigen schroomden zelfs niet om overblijfselen te stelen of botweg te vervalsen.

Misschien had het te maken met het feit dat de abdij in Andange (Andain) gesticht was door Plectrude, de zuster van Sint-Hubertus?

Hoe dan ook "Op 30 september 825 kwam na een vijf dagen durende tocht een schitterende stoet in de abdij aan. Keizer Lodewijk de Vrome, talrijke bisschoppen, priesters en een grote menigte begeleidden St.-Hubertus naar zijn nieuwe bestemming (...)" (Habets, pag. 27).

Het duurde niet lang of men noemde Andange "Saint-Hubert"; de abdij werd een der grootste bedevaartsplaatsen van Europa" (Habets, pag. 27).

Maar "sinds het jaar 1794 is het lichaam van St-Hubertus verdwenen (...)" (Habets, pag. 37).

Tijdens de opmars van de Fransen "verborg abt Nicolas Spirlet de kostbare schat, en week vervolgens uit naar het land van Gulick, waar hij echter op 16 september van datzelfde jaar (1794) overleed.

Het geheim van de bergplaats nam hij mee in zijn graf". (Habets, pag. 39).

Robert Brouwers

Over de opmars van de 113de CAVALRY ALRY GROUP (Mecz).

Dit documentatie-artikel is in de eerste plaats bestemd voor specialisten WO2. Vandaar de vele vaktermen en afkortingen. Toch staat er heel wat in voor "u en mij". "1815" betekent kwart na zes 's avonds, "769 463" is een plaatsaanduiding. (Red.)

Deze Cavaleristen hebben een belangrijk aandeel gehad in de bevrijding van België. Ze kwamen van het zuiden van Brussel en rukten op in het noorden naar Hasselt en Tongeren en zuidelijk daarvan naar VISE-ARGENTEAU.

Op 8 september bereikten zij, in hun zone, het Albert-Kanaal. En een dag later werden Amerikanen aangetroffen even over de Nederlandse grens en wel bij Maastricht. De eerste bevrijders staan op Nederlandse bodem. Dit is reeds in 1949 gepubliceerd door van Hilten generaal- majoor b.d. In 1971 is dit aangehaald in "Bericht van de Tweede Wereldoorlog". En enige jaren geleden is hier ook nog door anderen op ingegaan.

Op 10 en 11 sept. trok de 113de Cav. Gr. bij Luik over de Maas. - De 113 Cav. Gr. omvatte 2 Squadrons: het 113de en het 125ste. Tezamen ong. 1500 man. - De indeling: A B C troop. Ze zijn uitgerust met de 6-wielige pantserwagens met 37 mm kanonnen. - E troop bestaande uit 6 M-5 tanks met 75 mm houwitser. - F troop of Company F uitgerust met M-5 tanks met 37 mm kanonnen.

De opmars.

(Voorlopig niet behandeld is de opmars van de Cavalerie op 11 sept. 1944.)

Op 11 sept. om 2000 u. 113 Sq Tr A 558 379, (Genistreux) Tr B 572 368, (La Saulx) - Tr C 570 375, (Sur le Bois). Dus N van de lijn Richelle- Dalhem.

- 125 Sq A en C bij Mortroux. - B troop 125 Sq heeft andere taak (Engeland).

12 Sept. 1944 (In de morgen) - 113 Sq Troop A is in reserve. - 113 Sq Troop B is ook in reserve. - 113 Sq Troop C trekt naar de Muggenhof. - 113 Sq Troop E is in reserve. - 113 Sq Troop F (Company F) in reserve. Voor details over de Voerstreek zie tabel 1.

13 September 1944.

On 13 Sept, the Gp continued its mission. Progress was slow in early morning on the right particularly with Tr "A". The CG 30th Div. had told the Gp Comdr that he especially desired the 125th Sq to capture and occupy the high ground vic Gulpi(e)n by dark, 13 Sept. In view of slow progress made by the 125th Sq in early morning, the Gp Comdr attached to that Sq Tr "B" 113th Sq wch was in Gp reserve. Tr "B" was given the mission of protecting the Sq right flank and maintaining contact with the 1st Inf Div. Tr "B" jumped off on this mission at 1200, and the Sq move rapidly towards its obj.(voor details, zie tabel 2)".

-Die zelfde 13 Sept komen de mannen van de "C" troop van "Huize Magis" door Sint Pietersvoeren naar Veurs, dan voor Remersdael langs naar Teuven. - Dan wordt ook de Plank bevrijd. Een deel van de pantserwagens trekt via Giveld en de rest via Slenaken ook naar Heyenrade. Dan over Schweiberg naar Mechelen. Anderen gaan over Eperheide en Epen ook naar Mechelen. De Divisie Commandant HOBBS, C(ommanding) G(eneral) had een probleem minder.

De "C" troop 125 bij Gulpen, op de berg (Oostelijk) de "A" troop 125 en verder naar het Oosten de "B" troop 113Sq bij Mechelen. Vijlen behoorde tot het VII Corps.

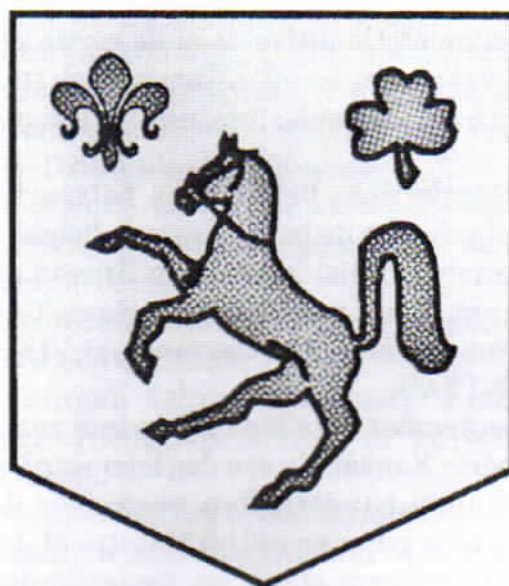
Wij willen hierbij nog wat toelichting geven.

Ten eerste de order van Generalleutnant Schmidt, commandant 275ste I. D., om het bataljon Riedel (gemotoriseerd) naar Schilberg te sturen. Dit gebeurde op 11 Sept. Die avond zijn ze in contact gekomen met een verkenningpatrouille van het 7de Corps. - Op 12 Sept. "Schilberg wurde gehalten." Omdat die dag geen Amerikanen in de omgeving waren zal dit wel slaan op de voorvallen van 11 Sept.

Dan zijn er nog verslagen van ooggetuigen der gebeurtenissen. -

Hier zitten wat nadelen aan. Ze zijn minstens 25 jaar later verzameld en de vermelde tijd is niet afdoende vast te stellen. Vaak zijn ze aan de vroege kant. Zeker is dit het geval als het goed uitkomt in de z.g. bewijsvoering. Ondanks dit, staat er toch nog vaak een goed verhaal van de gebeurtenissen in genoteerd (met vermelding van plaats van gebeuren en gesprekspartner).

- 036 - Schilberg - v. Hoven - Amerikanen 9u half 10
- 055 - Altembroeck - Hubert Heggen - Amerikanen tussen 3-4 u via Schophem naar Noorbeek. Bergenhuizen - Banholt om 5-6 uit Voeren met tanks naar Mheer en Noorbeek.
- 102 - Bombaye - 's Morgens 12 sept reeds gepasseerd in richting Warsage, geen schoten, alles infanterie.
- 183 - Ulvend - 20 feb. 1971 - Jules Schreurs Met Gerard Frijns via Hoogcruts, Reijmerstok, Termaar naar Gène Dobbstein. - Amerikanen bleven achter in Oostelijke richting. In Termaar zelf geen Amerikanen, tanks naar Slenaken. 12 sept.

113 Cav gr Red Horse

Ulvend bevrijd (119 reg) soldaten richting Reijmerstok.

- 213 - Mechelen - Maas - Pantserwagens richting Mechelen en Vijlen. Weinig soldaten.
- 214 - Epen - Mechelen - v.d. Heijden - kwamen met jeeps van Eperheijde.
- 216 - Slenaken - gezin Clermont - tank plm half 2 op 13 september
- 220 - Epen - Alleleijn - 12 sept. Amerikanen gezien bij Beusdal. Zelf bevrijd op 13 sept.
- 221 - St Jean Sart - 11 sept 's avonds jeep met Amerikanen. In de buurt nog Duitsers. Dag later gevochten bij Kasteel.
- 222 - Warsage - Bevrijd op 12 sept. half 11 - 11 u uit richting Mortroux.
- 230 - Schilberg - Plm 10 uur. Enige tanks en pantserwagens, plm 40 soldaten richting Slenaken- Heijenrade 's avonds patrouille naar Hoogcruts.
- 246 - Joseph Dodemont - Schophem - Eerst infanterie en lichte wagens, later veel soldaten en pantserwagens via Schoppemerheide. Dode Duitsers.

- 235 - Creuwels - 's Morgens es kappen bij Boon - plm 10 u terug- later Amerikanen met tank richting Heijenrade - later ook meer Amerikanen van Teuven, plm 15, later tot 150 man.

- 258 - Dames uit de Planck - Crindaal - geen Amerikanen op de Planck - gingen naar Amerikanen kijken die naar Veurs trokken (Crindaal). Colonne zonder infanterie.

- 276 - Snoeck - Kattenrot - Vertrok 's morgens, wilde naar Warsage (was reeds bevrijd)- tot Schophem - terug naar St Maartensvoeren - Katterot. Duitsers en 30 civielen. Oom uit Herve voorkwam beschieting van bij MAGIS met DCA. Geen Amerikanen gezien St. Maartensvoeren. - 's Nachts Duitsers op Katterot - 4 inwoners van St. Maarten terug van Halders naar Katterot. Duitsers vroegen waarom klokken luiden in Noorbeek. Misschien iemand overleden. "Verdamte Amerikaner". 's Morgens naar Raeven.

- 277 - Halders - Schoppemerheide. - Plus minus kwart voor 4 via Schophem. Tanks via Altembroeck- brand op Brook - Amerikanen via hoogte naar Noorbeek. Amerikaanse officieren zeiden Noorbeek eerst bevrijde plaats van Nederland.

St. Pietersvoeren.

Daar gesproken met iemand die woonde aan het begin van de weg naar Rullen. Hij heeft gevechtswagens op die 13de sept. de berg af zien komen, naar St. Pietersvoeren.

Remersdael.

Hier heb ik met een oudere man gesproken die vertelde dat zij de 12e sept. bevrijd waren. Daar was die dag ook nog een begrafenis. De stoet, op weg naar het kerkhof, is nog verstoord door Amerikaanse

jagers. Toen kwamen ook de bevrijders.

De Amerikanen hebben aan de westkant van de plaats pantserwagens opgesteld. Blijkbaar zijn ze op verkenning getrokken richting Teuven. Want ik las in een dagboek van iemand uit Geleen die vernomen had dat bevrijders in Teuven waren. Hij is er naar toe gereden en heeft er inderdaad bevrijders gezien. - En dat moet gebeurd zijn op 12 sept. (Het boek had ik geleend van dhr. P. Voncken uit Oensel bij Schimmert. Voncken is een gedreven amateur-genealoog die goed bekend is ook buiten zijn omgeving).

Headquarters 125th Cav Rcn Sq, Mecz.

- Daily Action Report for month of September, 44. : 12 Sept 44. Our artillery was brought to bear on several enemy infantry targo(e)ts with good results. Several dug in Germans were found along a railroad running into Aachen. Artillery was requested from the 30th Div and they responded with several direct hits. Track location (645 405)

13 sept. 1944.

Op deze dag voltrok zich dus de bevrijding van de resterende dorpen van de Voerstreek. - Hierop is allicht het volgende van invloed geweest. - Die avond is de Duitse verdediginglinie verplaatst naar de verkeersweg Maastricht- Aken. - In het westen tot Margraten (exclusief) stond de 175 ID, dan tot de Westwal de 49 ID.

En met het oprukken van het 119 IR van de 30 ID naar Terlinden kwam de positie van de Duitsers (bataljon Riedel) in gevaar. Ze zijn daar dan ook vertrokken als laatste georganiseerde duitse gevechtseenheid.

Ter Redactie zijn 277 samenvattingen van interviews neergelegd.

Jef Wetsels

Tabel 1

1137 - 68 - Tr "C" 125 Sq advance slow due to large No of flat tires we had. 4 casualties, - 2H/T 1 AG knocked out. Missing men and officer returned after last night's fight.
1200 - 72 - 2nd plat Tr "C" 615 396 (even O van WARSAGE).
1410 - 84 - "611 306" is clear (1/2 km Z.O.BOLLAND). Tr "C" 125th will push on.
1717 - 96 - Tr "C" 125th Sq route changed from 645 429 (Noorbeek T-splitsing - Bovenstraat- Vroelenstraat) to 660 447 (Terlinden Provinciale weg) to 645 429 to 666 428 (T-splitsing Provincialeweg en weg uit Schei) to 660 447.
1845 - 99 - 30 Inf Div CP at 555 365 (Kasteel Argenteau).
1955 - 104 - Fwd elms Tr "C" (113) lees125 Sq at 645 430 (zie 1717).
2038 - 105 - 125 Sq 645 430 (zie 1717)- 650 410 (tussen Quinten en Kneppen).
[From: After Action Report 113th Cavalry Group (Mecz).]

Tabel 2

0957 - 38 - 2d Plat Tr "C" fwd elms 660 460 (Prov. weg bij Reijmerstok.)
0925 - 42 - 125th Sq made contact with 1 Inf Div at 370 661. (?) Mogelijk moet dit anders ingevuld, namelijk "661 370", en dan staan we bij "Huize Magis".
1110 - 50 - Tr "B", 113 Sq rptd to 125th Sq and have jumped on mission. Tr "A" at 665 428 also contacted 5 dsmted men 1 mi SW of 665 458.
1220 - 57 - Road block at 663 427.(Schilberg) Trees at 667 437. (Schilberg naar Slenaken) - Bridge blown 3/4 mi E of 663 427 (Schilb.) (brug bij Slenaken) .
1430 - 71 - 1 Cannon, several MG' s, approx 100 men dug in at 718 475 (Kruispunt-Wittem) on high ground. Bridge out 720 457. (Geulbrug in Mechelen).
1453 - 72 - Tr "A", 125 Sq CP, located at 703 468. Hoeve Bergheim op de Gulperberg. - Several dsmted enemy to front - we are laying fire on them now.
1455 - 77 - 30th Inf Div CP located at 630 423. (Altembrouck).
1545 - 81 - 113th Cav Cp CP at 665 434 (Patersklooster in Hoogcruts).
1835 - 98 - Contacted 1st Inf Div Rcn Tr at 715 428 (Bij PLAAT - EPEN) - They have road block here.
2155 - 108 - Fwd elms 125th Sq: Tr "B" 769 469 (1 1/2 km NO van Mamelis) to 738 467 (1/2 km zuid van Wahlwiller). CP 767 463 (1 km NO van Mamelis.)

Colofon

Dit nummer werd samengesteld op
Windows XP in PageMaker 7.0, letter Georgia 12 pnt.

Layout: Zaquilla van Loenen.

De Koeënwòf komt mede tot stand door subsidiëring vanwege de Cultuurraad Voeren
en de gemeente Voeren

Hoofdredacteur: Ellen De Beule

CONSEMS.

